

Manzum Bir Osmanlı Kroniği Olan Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân'ın Kaynakları

Sources of Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân, a Verse Ottoman Chronicle

Göker İNAN

Dr., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, gokerinan@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-1280-4041.

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliř Tarihi – Date Received	9 Ocak / January 2021
Kabul Tarihi – Date Accepted	22 Mart / March 2021
Yayın Tarihi – Date Published	25 Mart / March 2021
Yayın Sezonu	Ocak – řubat – Mart
Pub Date Season	January – February – March

Atıf / Cite as: İnan, Göker, Manzum Bir Osmanlı Kroniği Olan Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân'ın Kaynakları / Sources of Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân, a Verse Ottoman Chronicle. tarr: Turkish Academic Research Review, 6 (1), 308-334. doi: 10.30622 tarr.857129

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet řAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Manzum Bir Osmanlı Kroniği Olan *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*'ın Kaynakları¹

Göker İNAN

Özet

XVIII. yüzyıl Osmanlı sahasının âlim şahsiyetlerinden olan Ahmed Hasîb Efendi uzun yıllar müderrislik ve kadılık yapmıştır. Aynı zamanda şair ve tarihçilik tarafı bulunan Hasîb, manzum yazmayı seven ve edebiyat yeteneği olan bir isimdir. Bu sebeple Osman Gazi'den Fatih Sultan Mehmed devrinin sonuna kadar gelen *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân* adlı tarihini tamamen manzum olarak kaleme almıştır. Türkçe olarak yazılmış en uzun manzum kronik olma özelliğini taşıyan eser, 19.727 beyitten oluşmaktadır. *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*, kaynakları yönünden de dikkati çekmektedir. Eserde kroniklerden tabakat ve biyografi kaynaklarına, şair tezkirelerinden menakıpnâmelere kadar çok sayıda eserden istifade edildiği gibi şifahi bilgilerden de yararlanılmıştır. Yapılan araştırma sonunda ise eserin en temel kaynağının Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ı olduğu tespit edilmiştir. İkinci önemli kaynağı ise Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin *Şakâik-ı Nu'mâniyye*'sidir. Bilhassa ulema ve mutasavvıfların biyografilerinde ana kaynak bu eser olmuştur. Bu iki eser dışında istifade edilen kaynaklar da müstakil başlıklar altında gösterilmiştir. Hasîb, eserinde katılmadığı rivayetleri de ele almış ve bunlar hakkındaki görüşlerini açık bir şekilde dile getirmiştir. Kimi zaman kaynaklar arasında mukayeseli bir okuma yaptığı da anlaşılmaktadır. Söz konusu hususlar, bu çalışmada şahit beyitlerle gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Hasîb, *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*, manzum tarih, Osmanlı kronikleri

Sources of *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*, a Verse Ottoman Chronicle

Abstract

Ahmed Hasîb Efendi, one of the scholars of the 18th century in Ottoman, was a mudarris and judge for many years. Hasîb is a poet and a historiographer who likes to write poems and has literary talent. Therefore he wrote the history called as *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*, which is from Osman Gazi until the end of the reign of Sultan Mehmed the Conqueror, completely in verse. The work, which is the longest verse chronicle written in Turkish, consists of 19.727 couplets. *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân* also draws attention in terms of its sources. Many works have been used from chronicles to tabaqât and biographical sources; from poets to hagiography as well as verbal information in the study, It has been found that the most basic source of the work is the *Künhü'l-Ahbâr* of Mustafa Âlî as a result of the research, The second important source is Taşköprizâde Ahmed Efendi's *Şakâiku'n-Nu'mâniyye*.

¹ Bu makale 2019'da kabul edilen "Hasîb'in *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân* İsimli Manzum Tarihinde Fatih Devri (İnceleme-Metin)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

In particular, this work has been the main source in the biographies of the ulema and sufis. Sources used other than these two works are shown under separate titles. Hasib also handled the rumors which he did not agree with and expressed his views on them clearly in his work. It is also understood that he sometimes made a comparative reading between sources. These issues have been tried to be demonstrated with witness couplets in this study.

Key Words: Ahmed Hasib, *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*, verse chronic, Ottoman chronicles

Structured Abstract

Ahmed Hasib Efendi who was a mudarris and judge in the Ottoman Empire in the 18th century came to the forefront with his poet and historian identity rather than his scholarly personality. When his written works are examined, it is seen that they are among the basic historical sources. Another aspect of Hasib is that he has a special interest in writing in poetry and he prefers to explain the subjects with poetry. *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*, his most important work, clearly reveals this aspect of Ahmed Hasib.

Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân has a feature of being the longest verse Ottoman chronicle written in Turkish with a volume of 19.727 couplets. There is also a biographical aspect of the work in which the events from Osman Gazi until the end of the period of Sultan Mehmed the Conqueror are mentioned. Because the statesmen, scholars, physicians, sufis, poets after each sultan's era belonging to various groups were introduced under special titles. Most of the work such as 11.892 couplets are separated for the period of Fatih. The preceding section consists of 7835 couplets.

For those who work in field of history, it is important to determine the sources of historical artifacts from previous periods. This study which is about the sources of *Silkü'l-Le'âl* written in the 19th century aims to facilitate scholarly benefit from mentioned work. Firstly comparative readings were performed for the information and findings about the sources of *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*.

Hasib mentioned the sources that he used in many parts by their names. However it is found that there are some works that he did not cited in some chapters. The comparative method is used to determine both the way of benefiting from the sources that he cited with names and the sources used without mentioning names.

As a result of the comparative readings it is found that Ahmed Hasib benefited from various sources such as chronicle, *tabaqât*, *velâyatnamah*, collection of biographies while writing *Silkü'l-Le'âl*. The author occasionally evaluates the information given in the used works with critical approach. This shows that Hasib is not only a narrator but also he did not neglect to question while transferring information.

Ahmed Hasib also mentioned some of the sources that he cited from *Silkü'l-Le'âl* in a part of his work namely *Ravzatü'l-Küberâ*. According to the information given in the mentioned work, the *Künhü'l-Ahbâr* of Gelibolulu Mustafa Âlî, the *Heşt Behişt* of İdrîs-i Bitlisî, the *Tenkühü't-Tevârîh* of Hezârfen Hüseyin Efendi and the *Târîh-i Rühî* of Rühî Çelebi are the sources used in *Silkü'l-Le'âl*. He also pointed out that he did not specify a particular name in the same section, but by using general expressions, he also reviewed other history books and made transfers from them.

Since *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân* is an Ottoman history from the beginning to the end of the reign of Sultan Mehmed the Conqueror, of course, the works written in this field were the most basic sources that Hasib benefited from. As a

result of the comparative readings, it was determined that the work he benefited the most was the *Künhü'l-Ahbâr* of Âlî. Hasîb himself states that he likes the historiography of Mustafa Âlî and takes him as an example in his work. As a matter of fact, he substantially organized *Silkü'l-Leâl*'s general framework and set a course according to this work; He wrote *Künhü'l-Ahbâr* in verse for most parts of *Silkü'l-Leâl*. Therefore some sources in the work are also mentioned over *Künhü'l-Ahbâr*. However it cannot be said that Hasîb did not see other sources and only limited to quote what Âlî wrote; because it is understood from his criticisms in some parts that he read and evaluate every resource he could reach. Yet Hasîb criticized Âlî in the some parts where he referred to *Künhü'l-Ahbâr* by stating that he did not approve what Âlî wrote and Hasîb compared the information given by Âlî with other sources.

One of the most remarkable characteristics of *Silkü'l-Leâl* is that it chronically contains historical information in a comprehensive way as well as being rich in terms of biographical information. The main source of information about scholars and sufis in the work is Taşköprüzâde Ahmed Efendi's *eş-Şakâik en-Nu'mâniyye*. This work is also one of the sources of Âlî; However, Ahmed Hasîb's benefit level from *Şakâik* is much wider comparing to Âlî did from this work. So much so that when the work is reviewed in general it is revealed that the second main source shaping the content of *Silkü'l-Leâl* is *eş-Şakâik en-Nu'mâniyye*.

Another source of biography that Ahmed Hasîb benefited from besides *eş-Şakâik en-Nu'mâniyye* is *Ravza-i Evliyâ* which is a small volume book by Baldirzade Mehmed Efendi who also wrote poems with the pseudonym "Selîsî." In *Silkü'l-Le'âl*, apart from these mentioned sources it is also benefited from poet tezkires, menâkıpnâmes, dictionaries and verbal information.

There are biographies of many poets in *Silkü'l-Leâl*. When considered from this point of view that the work can be regarded as a verse chronicle as well as a verse of a suara tezkire. While writing the poets part in the work, references were made to Latîfî, Sehî Beg, Âşık Çelebi and Kınaltzâde tezkires, especially *Künhü'l-Ahbâr*, sometimes directly or indirectly. It is unclear whether Hasîb confirmed the information by looking at the main source in indirect citations. However, he expanded those events by narrating them or mentioned information that is not found in *Künhü'l-Ahbâr* for some characters. This clearly shows his researcher side and he analyses different sources. For instance as a result of comparisons it is understood that Ahmed Hasîb applied directly to Sehî Beg's *Heşt-Bihîşt* and to Hasan Celebi's *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*.

It is understood from some couplets in *Silkü'l-Leâl* that Hasîb personally researched works of valâyetnâme and menâkıpnâme and benefited from them in his work. Also the rumors and information that he heard orally and conveyed in his work played an important role in the formation of *Silkü'l-Le'âl*. In addition to these a dictionary reference is found among the apostil notes in the transcript written by him. All these prove that the author's bibliography has diversity.

As a result *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân* is not only the longest verse Ottoman chronicle written in Turkish, but it is also remarkable in terms of the sources used by Ahmed Hasîb Efendi by noting down his criticism, comparison and evaluations.

The author conveyed the information obtained from different sources by comparing them with each other and drawing attention to different viewpoint. By this way he examines and evaluates every resource that he can reached. His scholarly curiosity, scrutiny, the way of frequently mentioning his applied works, his comparative presentation for obtained information from different sources, and his critical approach coming forward prominently are remarkable in all respects of his period.

Giriş

Manzum anlatım ile mensur ifadelerle göre daha akıcı ve zihinde yer etmesi kolay metinler oluşturulabildiği için manzum ifade, tarih boyunca çeşitli konular için ilgi gören bir anlatım biçimi olmuştur. Ahengiyle kulağa hitap etmesi yanında nesre göre daha az sözle özlü bir anlatımı içeren manzum üslup, bazı eserlerin bütününe kapsayacak şekilde kullanılmış; bazı eserler ise manzum-mensur karışık olarak yazılmıştır.

Osmanlı toplumunda manzum sözlere ayrı bir değer verilmiştir. Nitekim gerek padişahlardan, devlet adamlarından ve ilmiye mensuplarından gerekse reâyâdan çok sayıda kişi hem okuma hem de yazma noktasında şiirle alakadar olmuşlardır. Osmanlı sahasının XVIII. asır şair ve tarihçilerinden Ahmed Hasib Efendi (ö. 1166/1752) de manzum te'lîfe özel bir ilgi duyduğu anlaşılan isimlerdendir. Onun baştan sona kadar manzum olarak kaleme almış olduğu *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*, 20.000 beyte yaklaşan hacmi yanında müellifin tenkit ve değerlendirmeleriyle kullandığı kaynaklarıyla da dikkate değerdir. Osman Gazi'den Fatih Sultan Mehmed devrinin sonuna kadar gelen hadiselerin anlatıldığı eserin biyografik bir tarafı da mevcuttur. Zira her padişah devrinden sonra o dönemin devlet adamları, âlimleri, hekimleri, mutasavvıfları, şairleri gibi çeşitli zümrelere mensup zevât, müstakil başlıklar altında tanıtılmıştır. Söz konusu eser, Osmanlı sahasında yazılmış en hacimli manzum Türkçe kronik olma özelliğini de taşımaktadır.

Osmanlı devrinde Hasib'in *Silkü'l-Le'âl*'inden önce de tamamen şiir şeklinde kaleme alınmış kronikler bulunmaktadır. Bu hususta tespit edilebilen ilk eser Ahmedî'nin (ö. 815/1412-13) *İskender-nâme*'sinin sonuna eklediği ve yaklaşık 340 beyitten oluşan *Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân* başlıklı bölümdür (Ahmedî, 2004; Ahmedî, 2019). Eserini Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'a sunan Ahmedî, bu haliyle manzum tarih geleneğinin ilk temsilcilerinden sayılır. Enverî'nin (ö. 869/1465'ten sonra) *Düstûr-nâme* adlı 3696 beyitlik tarihi², Kemâl'in (ö. 895/1490'dan sonra) 3029 beyitten oluşan *Selâtin-nâme*'si (Öztürk, 2001), II. Bayezid devri şairlerinden Ahmed Rıdvân'ın (ö. 935/1528'den sonra) *İskender-nâme* adlı eserinde Osmanoğullarına ayırdığı "Nusret-nâme-i Osmân" başlığını taşıyan 465 beyitlik kısım (Ünver, 1979), Hadîdî'nin (ö. 940/1533-34) 6646 beyitten müteşekkil *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ı (Öztürk, 1991), Mahremî'nin (ö. 942/1535) 12.280 beyitten oluşan *Şehnâme*'si (Aynur, 1993), Sultan Süleyman devri âlimlerinden Mevlânâ İsâ'nın (ö. 950/1543'ten sonra) 4412 beyitlik *Câmiu'l-Meknûnât*'ı (Erdoğan, 2019), Şemsî Ahmed Paşa'nın (ö. 988/1580) 2398 beyitlik *Şehnâme-i Sultân Murâd* adlı eseri (Şemsî Ahmed Paşa, 2003), Ganîzâde Nâdirî'nin (ö. 1036/1627) 1956 beyitten oluşan *Şehnâme*'si (Alikılıç, 1993) ve İbrahim Mülhimî'nin (ö. 1065/1650) 4585 beyitten oluşan *Şehensâh-nâme-i Murâdî*'si (Alper, 2012) diğer örnekler olarak zikredilebilir.

Bu genel bibliyografyadan sonra aşağıda öncelikle Hasib'in hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilecek, ardından da eserlerin mukayeseli incelenmesiyle elde edilen ve bu çalışmanın konusunu oluşturan *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*'ın kaynakları konusuna geçilecektir.

² Eser üzerine ilk çalışmayı Mükrimin Halil Yınanç yapmış ve eser daha sonra çeşitli çalışmalara konu olmuştur. (Enverî, 1928; Ademler, 2007; Öztürk, 2012). Ayrıca Paul Lemerle Gazi Umur Bey ile ilgili bölümü Fransızcaya çevirerek yayımlamıştır. (Lemerle, 1957).

1. Mü'minzâde Ahmed Hasîb Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Eserlerinde ya da tezkire kayıtlarında doğum tarihine dair herhangi bir bilgi yer almayan yazarın³ ismi Ahmed'dir; Hasîb ise mahlasıdır. Doğum yerinin Bursa olduğu *Ravzatü'l-Küberâ*⁴ ve *Mecmûa-i Tevârih*⁵ adlı eserlerinde kendisi tarafından belirtilmektedir. Şiirlerinde vezin icabı kimi zaman "Hâsib" mahlasını kullanmıştır.⁶ Osmanlı dönemi bazı tabakât ve biyografi yazarlarının bu kullanımı fark edemedikleri için Hasîb ile Hâsib'i iki farklı kişi olarak değerlendirdikleri de görülmektedir.⁷

Ahmed Hasîb'in *Ravzatü'l-Küberâ*'daki "*Pederim Mü'minzâde Mehmed Efendi...*" (Mü'minzâde, 2003: 170) ifadesinden, kendisine alem olan "Mü'minzâde" isminin babasından değil, dedelerinden intikal ettiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan ailenin siyadet vasfı bulunduğuinden Hasîb Efendi de kaynaklarda "Seyyid" sıfatıyla zikredilmektedir.⁸ *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*'daki bir beyitten de Hasîb'in Osmanlı Devleti'nin ilk devir tanınmış âlimlerinden Molla Fenârî'nin soyundan geldiğini öğrenmekteyiz:

Kemîne nâzım evlâdından olmagla o zî-şânın
Fenârî pertevi kılsa n'ola ben hâki nûrânî (H. 94a)⁹

Hasîb'in ailesine dair bilgiler son derecede sınırlıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi babasının adı Mehmed ve dedelerinden birinin ismi Mü'min'dir. Dedesinin bu isminden dolayı söz konusu aile birkaç kuşak "Mü'minzâdeler" olarak tanınmıştır. Nitekim Ahmed Hasîb'in hem babası Mehmed Efendi hem de kendisi, "Mü'minzâde" lakabını kullanmışlardır.

Ahmed Hasîb Efendi'nin babası Seyyid Mehmed Efendi, Şeyhülislam Feyzullah Efendi'den ders almıştır. Eserinde babasının Feyzullah Efendi'den

³ *Sâlim Tezkiresi*'nde 1120/1709 senesinde medrese tahsilini tamamladığı belirtilmektedir. (İnce, 2005: 287). Klasik dönemde bir talebenin medreseyi tamamlama yaşı göz önüne alındığında Ahmed Hasîb'in doğum tarihinin 1690 yılı dolaylarına tekabül ettiği bir tahmin olarak değerlendirilebilir.

⁴ "Bu fakîr-i pür-taksîr...mahmiyye-i Bursa'da mehd-ârâ-yı vücûd ve nemâ-yâfte-i âlem-i şuhûd olup..." (Mü'minzâde 2003: 2).

⁵ Eserde kaydettiği başlık şu şekildedir: "Târîh-i Hasîbü'l-Bursevî" (İnan, 2013: 354).

⁶ Bu hususta en bariz örnek, *Mecmûa-i Tevârih* isimli manzum eserindeki "Târîh-i Hâsib Seyyid Ahmed Efendi el-Kâdî bi-Medîne-i Sarâybosna sâbikan" başlığıdır. Müellif hattı olan söz konusu eserde "Hâsib" ifadesi kendisine aittir. (İnan, 2013: 101).

⁷ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinin II. cilt 140. sayfasında "Hâsib Ahmed Efendi" adında bir zâtn Bursa'daki sular üzerine Miyâhiyye adında bir eser kaleme aldığından bahsetmektedir. (Bursalı Mehmed Tâhir, 1333: 2/140. Yine aynı yazar C. 3, s. 144'te "Mü'minzâde Ahmed Hasîb Efendi" başlığı altında tezimizde konu olan Hasîb'i zikretmektedir. (Bursalı, 1333: 3/144). Müellifin eserlerinden "Miyâhiyye"yi anlatırken değineceğimiz üzere aslında ikisi de aynı şahıstır. Söz konusu Hasîb-Hâsib mahlas ve şahıs ikilemine Tuhfe-i Nâilî müellifi Mehmed Nâil Tuman da düşmüştür. Osmanlı şairlerinin muhtasar biyografi ve şiirlerinden örnekler verdiği eserinin I. cildinde Hâsib adında birinden bahsederken (s. 174) yine aynı ciltte Hasîb isminde bir zâttan bahsetmektedir (s. 198) Oysa her ikisi de Ahmed Hasîb Efendi'dir. (Tuman, 2001: 1/174; 198).

⁸ "Ol gonce-i gül-istân-ı siyâdetin..." (Erdem, 1994: 75). "Bunlar dahî sâdât-ı kesîrû'l-berekâtdan olup..." (İnce, 2005: 287). "Mü'minzâde Seyyid Ahmed Hasîb..." (Tuman, 2001: 198).

⁹ Eserin müellif nüshası olan Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Koleksiyonu, 596 numarada kayıtlı nüsha, çalışma boyunca H olarak kısaltılacaktır. Yanındaki rakam ise nüshada metnin bulunduğu varak numarasını ifade etmektedir.

mezuniyetine değinir.¹⁰ Hasib'in genç yaşta iken babasını kaybettiğini yine eserinden öğreniyoruz.¹¹ Daha sonra maddî ve manevî mühim desteklerini göreceği ve Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin oğlu olan Seyyid Mustafa Efendi ile de babası vesilesiyle tanışmıştır.¹² Babasının vefatından sonra Mustafa Efendi'nin kendisine kol kanat gerdiğini: “gâlibâ cebîn-i hâlimde eser-i sedâd u reşâd ve nûr-ı ma'rifet ü isti'dâd müşâhede buyurmuşlar ki...” ifadeleriyle belirtmiştir. Mustafa Efendi, istidat gördüğü Hasib'e tahsil hayatı sürecince maddî ve manevî destek sağlamıştır. İki arasında bu beraberlik Mustafa Efendi'nin vefatına kadar yaklaşık kırk sene devam etmiştir. Hasib bu hususu bir şiirinde:

Bendesi olalı kırk sâli tecâvüz etdi
O dururken kimi esrârıma hemrâz ideyim
Beni sîr etdi anın ni'met-i lâ-tuhsâsı
Eshyâdan kimi ol dâvere enbâz ideyim

mısraları ile açıklar (Mü'minzâde, 2003: 170-171). Bu destekler vesilesiyle tahsil hayatını rahat bir şekilde sürdürmüş ve o devir âlimlerinin ders halkasında bulunmuştur.¹³

1708 senesinde Bursa'daki Ahmed Paşa Medresesi'nde Süleyman Efendi'nin yanında müderris yardımcısı olarak vazife alan Ahmed Hasib (İnce, 2005: 287), 1129/1717 senesinin Recep ayında Ebû İshak İsmail Efendi'nin huzurunda yapılan imtihanı başarıyla vermiş ve müderris olmaya hak kazanmıştır İlk vazife yeri ise yine Bursa'daki Esediyye Medresesi'dir (Fındıklılı, 1989: 5/225). *Tekmiletü's-Şakâik* kaydına göre Bursa'da şer'iyye mahkemesinin kitâbetinde de vazife almıştır (Fındıklılı, 1989: 5/225). 1147/1735 senesinde ise kadılığa geçiş yapmıştır (Erdem, 1994: 75). Aynı yıl kaleme aldığı, İstanbul'daki dergâhları anlattığı *Dergeh-nâme* adındaki manzum eserini Hekimoğlu Ali Paşa'ya (ö. 1171/1758) takdim ettikten sonra Bosna kadısı olarak tayin edilmiştir.¹⁴ Bu husus Hasib ile Ali Paşa arasındaki münasebeti bakımından mühimdir. Nitekim söz konusu dostluk ilerleyen yıllarda da devam etmiş; aşağıda eserlerine değinirken bilgi verileceği üzere *Mecmûa-i Tevârih*'i Hekimoğlu Ali Paşa'nın ikinci kez sadârete getirilmesinin akabinde kendisinden talepte bulunmasıyla kaleme almıştır.

Bosna'dan sonra sırasıyla Kayseri, Tokat, Bağdat ve Manisa kadılıkları yapan Hasib; Manisa'dan sonra İstanbul'a dönmüş ve Atpazarı civarında bir eve yerleşerek vefatına kadar burada yaşamıştır (Fındıklılı, 1989: 5/225). Altmışlı yaşların başında vefat ettiği anlaşılan müellifin ölüm tarihi 1166/1752'dir.¹⁵

¹⁰ “Pederim merhûm Mü'min-zâde Mehmed Efendi rahmetullâhi aleyh şehîd-i müşârün ileyh Feyzullâh Efendi hazretlerinin bilâ-imtihân çerâğ-efrûhtesi olduğu...” (Mü'minzâde, 2003: 170).

¹¹ *Ravzatü'l-Küberâ*'da “Bu abd-i kadîm pederden yetîm kalmağla...” ifadesiyle yıl belirtmeden babasının vefatını zikretmiştir. (Mü'minzâde, 2003: 170).

¹² Osmanlı tarihine “1703 Edirne Vak'ası” olarak geçen ve Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin yanında birçok kişinin de ölümüyle sonuçlanan bu hâdisenin akabinde Mustafa Efendi Kıbrıs'tan Bursa'ya sürülmüştür. *Ravzatü'l-Küberâ*'da bu hâdiseye değinen Hasib, Seyyid Mustafa Efendi'nin Bursa'da yirmi üç yıldan fazla kaldığını yazar (Mü'minzâde, 2003: 170). Mustafa Efendi Bursa'ya geldiğinde babasının da öğrencilerinden olan Mehmed Efendi ile tanışmış ve dost olmuşlardır. Ahmed Hasib de Mustafa Efendi'yi bu dönemde tanımıştır.

¹³ “Asrının ulemâ-yı benâmından tahsil-i ulûm ederek...” (Fındıklılı 1989: 5/225).

¹⁴ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, No. 3465, vr. 65b (Derkenar notu olup yazı çevrimi aşağıda eserle ilgili kısma kaydedilmiştir).

¹⁵ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nde Hasib'in vefat tarihini 1165 olarak vermekte ise de (Bursalı, 1333: 2/140) *Fatin Tezkiresi*'nde, *Tekmiletü's-Şakâik*'te, Mehmed Tefvik'in *Mecmûatü't-Terâcim*'inde ve *Tuhfe-i Nâilî*'de yazarın vefat tarihi ittifakla 1166 verildiğinden

Biyografi kaynaklarında kabrinin Emir Buhârî Tekkesi karşısındaki Kazasker Abdurrahman Efendi'nin yaptırdığı mektebin hazîresinde olduğu belirtiliyorsa da söz konusu hazîre bugün kaybolduğundan kabrin yerini tayin ve tespit etmek mümkün olamamaktadır.

1.2. Eserleri

Ahmed Hasîb Efendi'nin tespit edilebilen eserleri tarih ve edebiyat ağırlıklı olup sırasıyla şunlardır:

1.2.1. Miyâhiyye

Miyâhiyye Ahmed Hasîb'in Bursa'daki suların fayda ve özelliklerinden bahsettiği 38 beyitlik küçük bir manzumesidir.¹⁶ Te'lif tarihi tam olarak tespit edilememiş olsa da Fındıklılı İsmet Efendi'nin verdiği: "Bursa'da cârî olan suların isimlerini ayân ve her birinin fennî ve tıbbî olan menâfi'ini beyân eden Miyâhiyye nâmında bir manzûmesi vardır. Bu eserini o târîhde Bursa'da ikâmet etmekte bulunan Kaplan Giray Hân'a hediye etmiştir." (Fındıklılı, 1989: 5/227). bilgisi değerlendirildiğinde 1730'a kadar yazılmış olduğu anlaşılmaktadır. Zira Kaplan Giray (ö. 1738), 1716'da görevinden alınca önce Gelibolu'ya sürülmüş; ardından Bursa'daki çiftliğinde yaşamasına izin verilince 1730 senesine kadar Bursa'da yaşamıştır (İnalçık, 1977: 204).

Miyâhiyye hakkında bir makale yayımlanmış (Eroğlu, 2008) ve *Bursa Kütüğü* Latin harflerine aktarılırken içerisinde bu manzume de yer verilmiştir (Kepecioğlu, 2009: 4/112-113).

1.2.2. Dergeh-nâme

Dergeh-nâme Sultan I. Mahmud'un saltanatı zamanında 1735 senesinde kaleme alınmış olup İstanbul'un 97 adet dergâhının kısaca tanıtıldığı 129 beyitten oluşan bir manzumedir. Hacmi küçük olmakla birlikte Osmanlı tasavvuf ve şehir tarihine dair kaynak değeri taşıdığı için önemlidir. Yukarıda da değinildiği üzere *Dergeh-nâme* devrin sadrazamı Hekimoğlu Ali Paşa'ya takdim edilmiş ve Hasîb, Bosna kadılığı ile ödüllendirilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, 3465 numarada kayıtlı bir nüshaya yazılmış olan:

Merhûm vezîr-i a'zam u ekrem Hekîm-zâde Ali Paşa hazretlerinin sadâret-i ûlâsında Burusevî Mü'minzâde merhûm Hasîb Efendi'[nin] verdiği Dergeh-nâme kasidesidür ki mukâbelesinde Bosna mevleviyyetin tevcîh idüp yüz altın ve bir at ve bir Mushaf-ı şerîf kerem [ü] ihsân buyurmuşlar. Hakk te'âlâ ikisini dahi mağfûr eyleye. Âmîn (65b).

notundan, şaire yüz altın, bir at ve bir Mushaf-ı şerif verildiği de anlaşılmaktadır. Söz konusu manzume 1305/1888 tarihinde *Kethüdazâde Ârif Efendi Menâkabnâmesi* ile birlikte basılmıştır (Emin Efendi, 1305: 319-329).¹⁷ Ayrıca günümüz harflerine

biz de bu tarihi esas alıyoruz. (Fatin Dâvûd, 1271: 60; Fındıklılı 1989: 5/225; Zübeyiroğlu, 1989: 311; Tuman, 2001: 1/174).

¹⁶ Manzumeye Babaefendizâde Şeyh Saîd tarafından aynı vezinde 6 beyit daha eklenmiş ve beyit sayısı 44'e ulaşmıştır. Bkz. *Güldeste-i Şuara*, Bursa, Hüdâvendigar Matbaası, 1287, s. 17-19.

¹⁷ Muzika-i Hümayun hocalarından Emîn Efendi tarafından bastırılan *Dergeh-nâme*'ye Hasîb'in vefatından sonra teessüs ve teşekkül eden bazı dergâhlar yine kendisi tarafından aynı vezin ve kâfiyede ilave edilmiştir. Böylelikle beyit sayısı 138'e çıkmıştır. Kitaptaki: "İşbu Dergeh-nâme nazm olunduktan sonra binâ kılınan ba'zı dergâh-ı şerîflerin nazmı bir mîm (ع)

aktarılarak bir armağan kitabı içerisinde de yayımlanmıştır (Kut; Kut: 1987: 213-236).

1.2.3. *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*

Bu makalenin konusunu oluşturan *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*'a aşağıda daha detaylı olarak değinilecektir.

1.2.4. *Mecmûa-i Tevârîh*

Hekimoğlu Ali Paşa, 1155/1742 senesinde ikinci kez sadrazam tayin edildikten sonra bu sadâreti tebrik niyetiyle yazılan manzumeleri bir araya toplatmayı düşünmüş ve bu görevi Ahmed Hasîb'e vermiştir. O da yaklaşık bir sene zarfında söz konusu şiirleri bir araya getirmeye muvaffak olmuştur.¹⁸ Eserde 112 adet manzume yer alır. İçerisinde ramazaniyye, esbiyye, bahariyye gibi nazım türlerinden örnekler de bulunmaktadır. Ahmed Hasîb Efendi bu mecmuayı düzenlerken kendi yazdığı kaside ve kıt'aları da eklemiştir. Dönem şairlerinden almış kişi de mecmuaya katkıda bulunmuştur. Bir diğer önemli husus, Ahmed Hasîb'in buradaki şiirlerde kimi zaman "Hâsib" mahlasını kullanmasıdır. Eserin tek nüshası, bizzat Hasîb'in kendi elinden çıkmış olan Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, 3388 numarada kayıtlı yazmadır. Eser hakkında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (İnan: 2013).

1.2.5. *Ravzatü'l-Küberâ*

Ravzatü'l-Küberâ, 1703 senesinde meydana gelmiş olan ve Osmanlı tarihinde "Edirne Vak'ası" olarak bilinen isyanı konu almaktadır. Söz konusu ayaklanma Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin katli, Sultan II. Mustafa'nın tahttan indirilmesi ve III. Ahmed'in cülusuyla sonuçlanmıştır.¹⁹ Eserin müellif hattı bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla Koleksiyonu, 1437 numarada kayıtlı olup 1165/1752 tarihlidir. Yukarıda bahsi geçen *Mecmûa-i Tevârîh*'ten yaklaşık on sene sonra kaleme alınmıştır.

Ahmed Hasîb *Ravzatü'l-Küberâ*'yı önce Osmanzâde Tâib'in *Hadikatü'l-Vüzerâ* isimli biyografi eserine zeyl olarak düşünmüş; fakat sonraları eser ilk hedefinden ayrılarak Edirne Vak'ası'nı anlatan müstakil bir kitaba dönüşmüştür. Yazar, Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin oğlu Mustafa Efendi ile olan tanışıklığını bu eserde dile getirmektedir. Ayrıca Hasîb'in hayatı ve ailesi hakkında az da olsa önemli bilgiyi burada bulmaktayız. Fındıklılı İsmet Efendi ile Mehmed Tevfik Efendi, Edirne Vak'ası'nın anlatıldığı *Ravzatü'l-Küberâ*'yı *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân* ile karıştırmışlardır.²⁰ *Ravzatü'l-Küberâ* üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmış ve söz konusu çalışma yayımlanmıştır (Mü'minzâde, 2003).

Bunlar dışında katalog kayıtlarında Ahmed Hasîb'e ait olarak gösterilen *Vahdet-nâme*²¹, *Mecmûatü Kasâid* ve *Gazeliyât*²² ve *Mecmûatü'l-Fetâvâ*²³ adlı

işâretiyle âcizâne mu'ahharen tertîb ve imlâ kılındı." (Emin Efendi, 1305: 318) ifadesinden de anlaşıldığı üzere bu durum, kendi beyitleri ile Hasîb'inkiler karışmasının diye alınan bir tedbirdir.

¹⁸ Eserin başında "sene-i mezbûre [1155/1742] Rebîu'l-evvelinin yigirmi dördüncü günü sebt ü tahîrine şürû' olundu..." ibaresi yer almaktadır. Bkz. Ahmed Hasîb Efendi, *Mecmûa-i Tevârîh*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, No. 3388, vr. 2a.

¹⁹ Bu ayaklanmayla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Özcan, 1994: 445-446).

²⁰ "Âsâr-ı kalemiyyesinden olarak 1115'de zuhûr iden Edirne Vak'ası'nı hâkî Silkü'l-Le'âl unvânlı bir târihi vardır." Bkz. Fındıklılı 1989: 5/227). "Bin yüz on beş târihinde vâki' olan vak'a-i hâ'ileyi mübeyyin Silkü'l-Le'âlî nâm târihi..." (Zübeyiroğlu, 1989: 311).

²¹ Kahire Hidiv Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, no. 9175.

eserler bulunmaktadır. Fakat söz konusu yazmalar Mısır'da bulunduğu ve teşebbüslerimize rağmen adı geçen eserlere ulaşmak mümkün olmadığından bunlar hakkında ayrıntılı bilgi verilememiştir. Son olarak *Nevâdirü'z-Zürefâ* adlı mecmuada yer alan bir aşk hikayesi Hasîb'e atfedilerek yayımlanmıştır (Kurtlar Oğuz; Gürbüz, 2020: 1951-1975).

2. *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*

“Osmanlı Hânedanının İnciler Dizisi” anlamına gelen *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*, Ahmed Hasîb Efendi'nin en mühim eseridir. 19.727 beyitlik hacmiyle Türkçe olarak yazılmış en uzun manzum Osmanlı kroniği özelliğini taşıyan eserin üç nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan en önemlisi müellif hatlı olan Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, No. 596'daki nüshadır. Diğer iki nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde TY104 ve TY4132 numarada kayıtlıdır. Her iki nüsha da 1790'dan sonra istinsah edilmiştir (İnan, 2019: 21-24)

Silkü'l-Le'âl'e göre çok daha küçük ölçekli olmakla birlikte diğer eserleri de dikkate alınca Hasîb'in manzum te'lîfe ilgi duyduğu ve genellikle manzum yazmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Müellif, bu eseri kaleme alma konusunda kendisini teşvik eden kişinin Şeyhülislam Mustafa Efendi olduğunu kitabın henüz başlarında yer alan beyitlerde ifade etmiştir (H, 3b). Eserin yazılış tarihine dair ise Hâlet Efendi 596 numarada kayıtlı müellif nüshasının ferağ kısmı da dâhil olmak üzere kesin bir kayıt tespit edilememiştir. Bununla birlikte metindeki bazı beyitler bu hususta ipucu vermektedir. I. Mahmud'un Ayasofya'ya bir kütüphane ve şadırvan yaptırdığının belirtildiği aşağıdaki beyit bilhassa mühimdir:

Kütüb-hâne imâret ile buldı başka bir revnak
Husûsâ taşra şadırvânı ol nev-hayr-i sultânî (H, 217a)

Kütüphanenin ve şadırvanın inşa tarihi 1153/1740-41'dir (Eyice, 1991: 217). “Nev-hayr-i sultânî” ifadesinden anlaşıldığına göre söz konusu binalar eserin yazıldığı tarihte henüz yapılmıştır. Bu durumda *Silkü'l-Le'âl*'in yazım tarihi olarak gösterilebilecek en yakın ve isabetli tarih 1740'ların başıdır.

Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân, aruzun hecez bahri olan mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün kalıbıyla ve kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Eser, bazı övgülerin ardından Osmanlıların nesebi hakkındaki birtakım rivayetlerin aktarılmasıyla başlar (H, 1b-4a). Ardından Osmanlı kroniklerinin bir kısmında Ertuğrul Gazi'nin babası olarak kabul edilen Süleyman Şah (aslında Gündüz Alp) ve Ertuğrul Gazi hakkında bilgi verilir (H, 4a-16b). Sonra da Osman Gazi ile padişahlar kısmına geçiş yapılır. Her padişaha ait bölümün sonunda da anlatılan döneme göre değişiklikler olmakla birlikte ümerâ, vüzerâ, ulemâ, mutasavvıflar ve şuarâ gibi çeşitli zümrelere mensup zâtlar hakkında bilgiler yer alır.

Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân'ın en hacimli kısmı 11.892 beyitle Fatih devrine ayrılmıştır. Öncesindeki bölüm ise 7835 beyitten oluşmaktadır. Ahmed Hasîb, eserinde çeşitli kaynakla atıf yapmış ve bunları yer yer eleştirel bir yaklaşımla kullanmıştır. Çalışmamızın temel konusunu oluşturan *Silkü'l-Le'âl*'in kaynakları, aşağıda metin örnekleri de verilerek ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

²² Mısır Millî Kütüphanesi, Edebî Türkî, no. 149.

²³ Mısır Millî Kütüphanesi, Türkî Talat, no. 21.

3. *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*'ın Kaynakları

Ahmed Hasîb *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*'ı kaleme alırken kronik, tabakat, velayetname, tezkire gibi çeşitli kaynaklardan istifade etmiştir. Kullandığı eserlere sıklıkla atıflar yaptığı ve verilen bilgileri eleştirel bir yaklaşımla değerlendirdiği görülmektedir. Bu da Hasîb'in yalnızca nakilci biri olmadığını ve bilgileri aktarırken sorgulamayı ihmal etmediğini göstermektedir. Eserin hemen başında Ertuğrul Gazi'nin kardeşleri hususunu aydınlatmak için söylediği şu beyit, kaynak eserleri mukayeseli okuyup kendince bir kıstas belirlediğini göstermektedir.

Biri birine tatbik eyledim târîh-i eslâfı
Mutâbık bulmadım her birinin var fazl u noksânı (H, 6a)

Atıfların bazıları “tevârîh-i selefde...”, “Vakâyi'-nâmeler tahrîri gerçi âdet olmuşdur...”, “tevârîh u siyerde...”, “tevârîh ehlinin...” ve “tevârîhin sühan-dânı”²⁴ şeklinde eserin ismi zikredilmeden genel olarak yapılmakta; bazısında ise açık olarak yazar veya kaynağın ismi belirtilmektedir. Referans eserler arasında tarih kitaplarının yanında tabakat, biyografi, şair tezkireleri ve menâkıbnâmelerin de bulunması dikkate değerdir. Eser kaleme alınırken istifade edilen kaynaklara aşağıda müstakil başlıklar altında değinilmiştir.

3.1. Kronikler ve Tarih Kaynakları

Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân başlangıcından Fatih Sultan Mehmed devrinin sonuna kadar gelen bir Osmanlı tarihi olduğundan bu sahada yazılan eserler Hasîb'in istifade ettiği en temel kaynaklar olmuştur. En çok yararlandığı eser ise Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ıdır. Zira yazar, *Silkü'l-Leâl*'in genel çerçevesini ve yol haritasını büyük oranda bu esere göre düzenlemiş; eserinin büyük kısmında âdetâ *Künhü'l-Ahbâr*'ı manzum olarak yazmıştır. Bu sebeple eserde geçen bazı kaynaklar Âlî üzerinden zikredilmiştir. Bununla birlikte Hasîb'in diğer kaynakları görmediği söylenemez; çünkü ulaşabildiği her kaynağı okuduğu ve değerlendirmelerde bulunduğu, bazı yerlerde getirdiği eleştirilerden anlaşılmaktadır. Ayrıca *Silkü'l-Leâl*'de kullandığı kaynakların bazılarını *Ravzatü'l-Küberâ* adlı eserinin bir bölümünde kendisi de belirtmiştir:

Bu fakîr-i sâlifü't-tahrîr evvelâ selâtîn-i sitteyi, ba'dehû Ebü'l-Feth Sultân Mehmed Hân -tâbe serâhum- hazerâtını, vüzerâ-yı 'izâm ve vükelâ-yı kirâm ve meşâyih-ı zevî'l-ihtirâm ve ulemâ-yı sudûr-ı vâcibü'l-'izâm ve hazzâk-ı etibbâ ve şu'arâ vü zurafâsıyla ma'an *Târîh-i Âlî* ve *Heşt Behişt-i Monla İdris* ve *Târîh-i Hezârfen* ve *Târîh-i Rûhî* ve sâir kütüb-i siyerdan nakl u tettebbu'la nazm u inşâ ve *Silkü'l-Leâl* ismiyle nâmzed ve tevsîm edip hattâ bi-avnillâhi'l-Meliki'l-Allâm ahvâl-i selâtîn-i 'izâm cülûs-ı Bâyezid Hân'a gelince nazmla insicâm... (Mü'minzâde, 2003: 6-7).

Yukarıdaki metinde Hasîb tarafından zikredildiği üzere Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ı, İdrîs-i Bitlisi'nin *Heşt Behişt*'i, Hezârfen Hüseyin Efendi'nin *Tenkîhü't-Tevârîh*'i ve Rûhî Çelebi'nin *Rûhî Târîhi*, *Silkü'l-Leâl*'de kullanılan kaynaklardır. “Sâir kütüb-i siyerdan nakl u tettebbu'” ifadesi ise yazarın ismini vermediği başka eserlere de müracaat ettiğini düşündürmektedir.

Hasîb'in tarih sahasında istifade ettiği eserler arasında *Künhü'l-Ahbâr*'ın önemli bir yeri olduğundan ilk olarak bu eserle *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân* arasındaki

²⁴ Bunlara örnek olarak sırasıyla bkz. H, 3a; 4a; 9a; 111b.

ilişki gösterilecek; ardından diğer kronikler, yazıldıkları tarih sırasına göre ele alınacaktır.

3.1.1. *Künhü'l-Ahbâr* / Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1008/1600)

“Haberlerin Özü” anlamına gelen *Künhü'l-Ahbâr*, XVI. yüzyıl şair ve tarihçilerinden Gelibolulu Mustafa Âlî tarafından kaleme alınmıştır. Eser dört ayrı rükünden oluşmaktadır. Birinci rükün, yaratılıştan Hz. Peygamber devrine kadar gelen genel bir tarihi içerir. İkinci rükün siyer-i Nebevî, Emevî ve Abbâsîler devrini içermektedir. Üçüncü rükünde Türk ve Moğol hanedanları tarihi, son rükünde de Osmanlı tarihi anlatılmıştır (Schmidt, 2002: 555-556).²⁵ Bu rükünlerden en önemli ve orijinal olanı ise Osmanlı tarihinin anlatıldığı son, yani IV. rükündür.²⁶

Hasîb'in *Silkü'l-Leâl*'de verdiği bilgiler ve kendi ifadeleri incelendiğinde *Künhü'l-Ahbâr*'ı ayrıntılı şekilde tetkik ederek okuduğu ve eserinde kullanmak üzere notlar adığı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki beyitte hem bunlara işaret etmiş, hem de Âlî'nin tarzını “gönül açıcı” olarak niteleyip tarihçiliğini överek *Silkü'l-Leâl*'de *Künhü'l-Ahbâr*'ı örnek aldığını belirtmiştir:

Tetebbu‘ eyleyüp Âlî-yi zârın Künhü'l-Ahbâr'ın
O nehc-i dil-güşâyâ sürdürüm esb-i tab'-ı Sahbân'ı (H, 4a)

Fatih devrinin başlarındaki bir beyitte de Âlî'yi tarihçiler arasında mümtaz gördüğünü aşağıdaki ifadelerle dile getirir:

Yazar Künh'inde ahvâl-i Gedik Paşa'yı tafsîlen
Tevârih u siyer erbâbımñ Âlî-yi zî-şânî (İnan, 2019: 142)

Başka bir bölümde de dikkatle incelendiğinde *Künhü'l-Ahbâr*'ın doğru bilgi konusunda birçok tarih kitabından üstün olduğunun görüleceğini belirtmiştir. Aynı kısımda Âlî'nin sözü gereğinden fazla uzatması sebebiyle okuyana bıkkınlık verebildiğini; fakat konuya vâkıf, ilim ve irfan sahibi bir müellif olduğunu vurgulayarak Âlî'nin üslubunu beğendiği için nazımda da nesirde de onun izinde ilerlediğini söylemiştir:

Bakılsa dîde-i im'ân ile var Künhü'l-Ahbâr'ın
Sadâkatde niçe târihe belki fazl ü rüchânı

Biraz itnâbı vardır mûris-i imlâldir tab'a
Velâkin vardır Âlî'nin vukûf u ilm ü irfânı

Kemîne nâzımın müstahseni olmagla etvârı
Anın isrinde kıldım nazm u inşâda kadem-rânî (İnan, 2019: 153-154)

Silkü'l-Le'âl ile *Künhü'l-Ahbâr* mukayeseli olarak incelenip aralarındaki münasebete bakıldığında Hasîb'in her bakımdan Gelibolulu Âlî'yi örnek aldığı gözlemlenmektedir. Örneğin Âlî'nin II. Mehmed devri olaylarını anlatırken

²⁵ Eserle ilgili bilgi için ayrıca bkz. (İsen, 1983: 49-57; Schmidt, 1991).

²⁶ *Künhü'l-Ahbâr*'ın bilhassa dördüncü rükünü üzerine müteferrik olarak çok sayıda araştırma ve çalışma yapılmıştır. Bazı örnekler için bkz. (Aydın, 1993; Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi, 1997; Çerçi, 2000; Şentürk, 2003; Gelibolulu Mustafa Âlî, 2019).

kullandığı numaralandırma sistemi *Silkü'l-Le'âl'e* de aynen tatbik edilmiş ve Fatih devri hâdiseleri Âlî'nin yaptığı gibi 36 başlık altında anlatılmıştır.²⁷

Yukarıdaki bilgilerden açıkça anlaşılacağı üzere Hasîb *Silkü'l-Le'âl'i* hazırlarken *Künhü'l-Ahbâr'ı* model almış; anlatımındaki sıralamada bile Âlî'yi takip etmiştir. Fakat ulema ve meşâyih konusunda Taşköprizâde'nin Osmanlı ulema ve mutasavvıf biyografilerini anlattığı *Şakâik-ı Nu'mâniyye*'sinin öne çıktığı görülmektedir. Örneğin Molla Zeyrek bahsi *Künhü'l-Ahbâr'da* çok kısa geçilmişken *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân'da* ayrıntılı olarak verilmiş; Molla Zeyrek'in Hacı Bayram-ı Velî'den ders alması, İstanbul'dan önce Bursa'da müderrislik yapması gibi hususlar *Şakâik-ı Nu'mâniyye'den* alınmıştır.²⁸ Yine Hocazâde ile ilgili bölümler *Künhü'l-Ahbâr'da* özet olarak geçilirken Hasîb *Şakâik-ı Nu'mâniyye'den* bilgi iktibaslarıyla bölümü zenginleştirmiştir.²⁹ Diğer taraftan bilhassa ulema ve meşâyih bölümlerinde verilen bazı bilgilerin *Künhü'l-Ahbâr'da* da *Şakâik-ı Nu'mâniyye'de* zikredilmediği; Hasîb'in bunları doğrudan halktan duyulan ve tevatür haline gelen haberler olarak yazdığı görülmektedir.³⁰

Silkü'l-Le'âl'de Fatih Sultan Mehmed devri âlimleri anlatılırken Molla Hüsrev'den Ahaveyn'e kadar ilk 27 isim *Şakâik-ı Nu'mâniyye* ve *Künhü'l-Ahbâr'a* paralel olarak aynı sıralamada gitmekte, daha sonra Hasîb kendi tasarrufuyla Melihî'nin biyografisine geçiş yapmaktadır. Daha sonra Hatîb Sirâcüddîn'i zikretmekte ve ardından Fatih devri hekimlerini anlatmaktadır (İnan, 2019: 831-852). Hekimlerde şahısların sırası *Şakâik-ı Nu'mâniyye* ve *Künhü'l-Ahbâr'daki* gibidir. Ardından mutasavvıflara geçilmektedir. En son olarak da yine Âlî'deki sıralamanın takip edildiği şüara kısmı gelmekte ve 31 şairi içeren bu bölümle eser tamamlanmaktadır (İnan, 2019: 118-124).

Âlî'yi yoğun olarak kullanan ve yeri geldikçe öven Ahmed Hasîb, uygun görmediği görüşlerde eleştirmekten de kaçınmamıştır. Mesela Sinan Paşa'ya dair kısımda paşaya yapılan bazı olumsuz muamelelerden dolayı Fatih Sultan Mehmed'in kararsız ve sebatsız bir kişiliğe sahip olduğunu belirten Âlî'nin eleştirilerini reddetmiş;³¹ Yıldırım Bayezid'le Timur arasında ve Kılıç Arslan bahsinde yine Mustafa Âlî'nin haksız ve insafsızca davrandığını ifade etmiştir:

Husûsâ Âlî-i bîhûde-kâli itmem istisvâb
İder Künh'ünde zîrâ tahti'e şâhân-ı zî-şâm

Cenâb-ı Yıldırım Hân ile Timur'un husûsında
Taraf-dârî-yi Timur ile itdi gayz-ı sultânî

Kılıç Arslan faslında dahi ifrât-ı gadr itdi
Cenâb-ı Fâtih'e kat'î idüp isnâd-ı tугyânî (İnan, 2019: 789).³²

Hasîb'in, kullandığı kaynakları mukayeseli olarak ve eleştirel bir gözle okuduğuna bir örnek de Akşemseddin'le ilgili kısımdan alınan aşağıdaki beyittir.

²⁷ *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân'da* başlıklar çoğunlukla “el-Hâdî aşer mine'l-havâdis” örneğindeki gibi Arapça kaydedilirken *Künhü'l-Ahbâr'da* “On birinci Vâkı'a” şeklinde Türkçe başlıklandırılmıştır.

²⁸ Mukayese için bkz. (İnan, 2019: 676-681; Taşköprülüzâde, 2007: 127; Şentürk, 2003: 189).

²⁹ Mukayese için bkz. (İnan, 2019: 681-711; Taşköprülüzâde, 2007: 127-140; Şentürk, 2003: 189-190).

³⁰ Bir örneği için bkz. (İnan, 2019: 92-96, Yazıcızâde Mehmed Efendi başlığı).

³¹ Metin için bkz. (İnan, 2019: 789-791).

³² *Künhü'l-Ahbâr'daki* kısım için bkz. (Şentürk, 2003: 203-204).

Müellif bu beyitte Âlî'nin Akşemseddin Menâkıbnâmesi'ni yazan Enîsî'ye atıfla verdiği bilginin diğer tarih ve siyer kitaplarınca da doğrulandığı belirtmiştir:

Yazar Künh içre Âlî Mîr Hüsey'nin böyle tahrîrin
Tevârih u siyer te'yîd ider ber-kavl-i hakkânî (İnan, 2019: 852).³³

Aşağıdaki beyitlerde ise tarih kaynaklarında Akşemseddin'e dair farklı farklı rivayetler bulunduğunu belirtmiş; metninin öncesinde *Şakâik*'ta bulunan bilgileri nazmetmiş olduğunu ifade ederek bu kısımdan itibaren *Künhü'l-Ahbâr*'daki rivayetlere geçiş yapacağına işaret etmiştir:

Tevârih ü siyerde hazret-i şeyhin kerâmâtı
Tefâvüt üzredir uymaz biri birine ezmânı

Şakâyık nakli üzre nazm olunmuş idi bâlâda
Velâkin Künhü'l-Ahbâr'ında Âlî-yi sühan-dânî (İnan, 2019: 875).

Aşağıdaki beyitte de Âlî'nin Akşemseddin'e dair tarih kaynaklarında zikredilmeyen birçok hâli yazdığı belirtilmiştir. Bütün bu çıkarımlara ise birçok kaynağı mütalaa etmekle ulaşılabileceği açıktır:

Yazar Künh içre Âlî hazret-i şeyhin niçe hâlin
Tevârih u siyerde yokdur anın zikr ü tibyânı (İnan, 2019: 877).³⁴

Başka bir örnek, Ebu'l-Vefâ'ya dair kısımda yer alan aşağıdaki beyittir. Söz konusu beyitte Şeyh Vefâ'nın kerametlerinin *Künhü'l-Ahbâr*'da tafsilatlı olarak anlatıldığı, *Şakâik*'ta ise daha özet şekilde olduğu belirtilmiştir. Hasîb'in bu tür dikkatleri, kaynakları mukayeseli olarak okuduktan sonra bilgileri eserine aldığını göstermektedir:

Yazar Künh içre Âlî hazret-i şeyhin kerâmâtın
Şakâyık'da degildir ol kadar tafsîl-i tibyânı (İnan, 2019: 913).³⁵

Yukarıda da ifade edildiği gibi Hasîb, *Silkü'l-Leâl*'in gidişat ve muhtevasını büyük oranda *Künhü'l-Ahbâr*'a göre düzenlemiştir. Bunun doğal sonucu olarak *Silkü'l-Leâl-i Âl-i Osmân*'da Âlî'ye ve *Künhü'l-Ahbâr*'a sıklıkla atıf yapılır. Bunların bazıları kaynağı bildirme şeklinde, bazıları bir konuya dair Âlî'ye ve *Künhü'l-Ahbâr*'a atıf olarak görülürken bazıları da yorum, eleştiri ve başka kaynaklarla mukayese biçimindedir. Hasîb'in en fazla kullandığı ifadelerden biri "Yazar Künh içre Âlî" atfıdır. Diğer taraftan "Künhü'l-Ahbâr", "Târîh-i Âlî", "Künh-i Âlî", "Târîh-i Künh" veya sadece "Künh" olarak atıflar da dikkat çekmektedir.³⁶

Bazı kısımlarda Hasîb, *Künhü'l-Ahbâr*'da bulunan eser atıflarını da *Silkü'l-Leâl*'e aynen almıştır. Bunları -en azından ilgili kısımlar için- müellifin bizzat müracaat ettiği eserler olarak değil de Gelibolulu Âlî üzerinden yapılan atıflar olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Bu hususta bazı örnekler şunlardır:

³³ *Künhü'l-Ahbâr*'da bkz. (Şentürk, 2003: 225).

³⁴ Âlî'de ilgili kısmın tamamı için bkz. (Şentürk, 2003: 225-229).

³⁵ Mukayese için bkz. (Şentürk, 2003: 238-239; Taşköprülüzâde, 2007: 200-201).

³⁶ Söz konusu atıflar ve eserin kullanımıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. (İnan, 2019: 43-45).

- Hasîb, *Silkü'l-Leâl*'in Yıldırım Bayezid'le ilgili kısmında Timur'la ilgili hadiseleri anlatırken İbn Arabşâh'a (ö.854/1450) da atıf yapar (H, 89b). Hem Osmanlı hizmetinde hem de Timur'un yanında bulunmuş olan İbn Arabşâh'ın Arapça *Acâibü'l-Makdûr* adlı eseri Timur ve dönemi için önemli bir kaynaktır. Fakat karşılaştırmamız neticesinde Hasîb'in İbn Arabşâh'a atfının kuvvetle muhtemel Âlî üzerinden olduğu anlaşılmaktadır.³⁷
- Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişini anlatırken de: "Yazar Târih-i Aşık'da dahi şehzâdenin hâlin" (H, 36b) mısrası ile Âşıkpaşazâde'nin (ö. 889/1484'ten sonra) *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ının 39. bâbına atıf yapmıştır;³⁸ fakat *Künhü'l-Ahbâr*'ın ilgili kısmında da Âşıkpaşazâde'ye atıf mevcuttur (Gelibolulu Mustafa Âlî, 2009: 16b). Hasîb, Âşıkpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ını incelemiş olsa dahi bu kısımdaki bilginin Âlî üzerinden verilmiş olduğu açıktır.
- H, 16b'nin sonlarında ise Timurlular devri müverrihlerinden, *Ravzatu's-Safâ* adlı yedi ciltten oluşan tarih kitabının yazarı Mîrhând (ö. 903/1498) anılmıştır;³⁹ fakat mukayesemiz sonucunda bu atfın da Âlî üzerinden yapıldığı görülmektedir.⁴⁰

Yukarıdaki bilgiler değerlendirildiğinde Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ının *Silkü'l-Leâl*'in yol haritasını belirleyen en önemli kaynak olduğu; fakat Hasîb'in diğer kaynakları da mukayeseli olarak okuyup gereken kısımlarda eleştirilerini kaydederek eserini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

3.1.2. Heşt Behîşt / İdrîs-i Bitlisî (ö. 926/1520)

İdrîs-i Bitlisî'nin Farsça olarak kaleme aldığı ve Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ının da ana kaynaklarından olan *Heşt Behîşt*, Hasîb'in *Ravzatü'l-Küberâ*'da *Silkü'l-Leâl*'de kullandığı kaynaklar arasında zikrettiği eserlerdendir (Mü'minzâde, 2003: 6-7).⁴¹ Bu sebeple Hasîb'in atıf yaptığı kısımlarda Âlî'de de atıf olması, Ahmed Hasîb'in *Heşt Behîşt*'i kullanmış olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Zaten aşağıda verilen örneklerden birinden *Heşt Behîşt* ile *Künhü'l-Ahbâr*'ı mukayeseli olarak okuyup bilgileri değerlendirdiği de anlaşılmaktadır.

Silkü'l-Leâl'de İdrîs-i Bitlisî'ye Fatih dönemi kısmında atıflar mevcuttur. Bazı örnekler şunlardır:

II. Mehmed'in vasıflarının anlatıldığı "Evsâf-ı Cemîle-i Sultân-ı Müşârun İleyh" başlıklı bölümde yer alan aşağıdaki beyitte hem Âlî hem de İdrîs-i Bitlisî zikredilmiştir:

³⁷ *Künhü'l-Ahbâr*'da ilgili kısım için bkz. (Gelibolulu Mustafa Âlî, 2009: vr. 36a). İbn Arabşâh'ın eserinde ilgili kısım için bkz. (İbn Arabşâh, 2012: 316-317). Aynı ibarelerin orijinali için bkz. (İbn Arabşâh, 1986: 339-340).

³⁸ Eserde bkz. (Atsız, 1970: 51-54).

³⁹ Yazar ve eseri hakkında bilgi için bkz. (Aka, 2005: 156-157).

⁴⁰ Mukayese için bkz. (Gelibolulu Mustafa Âlî, 2009: 9b). Benzer başka örnekler için bkz. H, 4a; *Künhü'l-Ahbâr*'da ilgili kısım için bkz. 7b. H, 9a; *Künhü'l-Ahbâr*'da bkz. 8b. H, 17a; *Künhü'l-Ahbâr*'da bkz. 9b. H, 136b (Bu kısımda Hasîb: "Yazar Künh'inde Âlî Monlâ Neşrî'den rivâyetle" kaydıyla kaynağının Âlî, onun kaynağının da Neşrî olduğuna işaret etmiştir). *Künhü'l-Ahbâr*'da ilgili kısım için bkz. 73a. Bu bilgilere toplu hâlde ulaşmak için bkz. (İnan, 2019: 46-48).

⁴¹ İdrîs-i Bitlisî ve *Heşt Behîşt* hakkında bilgi için bkz. (Özcan, 2000: 485-488; Özcan, 1998: 271-273).

Yazar *Küh*'inde *Âlî* hem dahi *Heşt Behişt*'inde
Müverrih *Monla İdrîs* eyleyüp tafsîl-i unvânî (İnan, 2019: 130).⁴²

İstanbul'un fethiyle ilgili bir rivayete dair de müverrihe atıf yapılmıştır:

Yazar *İdrîs-i Bitlîsî* anı *Heşt Behişt*'inde
Tevârîh ehlinin vardır rivâyât-ı firâvânî (İnan, 2019: 155).⁴³

Başka bir örnek, “Tafsîl-i Binâ-yı Şehr-i Kostantiniyye” başlıklı kısımdadır:

Yazar *İdrîs-i Bitlîsî* anı *Heşt Behişt*'inde
Ne vech ile ulaştırdı Sikender Şâh bahrânî (İnan, 2019: 260).⁴⁴

Bir diğeri, İstanbul'un kadim tarihine dair bilgiler verilirken geçen aşağıdaki beyitlerle görülmektedir. Hasîb, *Âlî* ile *İdrîs-i Bitlîsî*'nin konuya dair farklı bilgiler verdiklerini; fakat ikisinin verdiği bilgilerin de doğru ve güvenilir olduğunu belirtir:

Tehâlûf üzredir *Âlî* ile *İdrîs-i Bitlîsî*
İkisinin de vardır sıhhat üzere sıdk-ı burhânî

Yine *İdrîs-i Münşî* nakl ider *Heşt Behişt*'inde
Sitanbul şehrinin üslûb-ı âher üzere bünyânî (İnan, 2019: 273).⁴⁵

Ayasofya'ya dair kısımdan alınan aşağıdaki beyitlerde de Hasîb, *İdrîs-i Bitlîsî* ve *Âlî*'den yararlandığını belirtmektedir:

Kimi erbâb-ı târîhin Ayasofya budur dirler
Yeriyle aslı yok dir tayy ider ahvâl-i bünyânî

Kemîne nâzımın *İdrîs* u *Âlî*'den rivâyetle
Bu nazm-ı sâdesinde zerre-veş yok rayb ü noxsâmî (İnan, 2019: 283).⁴⁶

“Der-Tafsîl-i A'yân-ı Devlet-i Âl-i Osmân ve Erkân-ı Sa'âdet-i Şâhân-ı Zî-Şân” başlıklı kısımda da hem *Bitlîsî*'ye hem de *Âlî*'nin ondan naklettiğini belirterek *Kühü'l-Ahbâr*'a atıf görülmektedir:

Müverrih *Monla İdrîs* âb-ı rüy-ı tînet-i Bitlîs
Yazar *Heşt-i Behişt*'inde mülûk-i Âl-i Osmân'ı

Rivâyet ile andan nakl ider nakl-i dirâyetle
Kitâb-ı *Kühü'l-Ahbâr*'ında *Âlî* gûş idüp anı (İnan, 2019: 362).⁴⁷

⁴² *Âlî*'de de ilgili kısımda *İdrîs-i Bitlîsî*'ye atıf yapılmıştır. Bkz. (Şentürk, 2003: 2-3).

⁴³ *Kühü'l-Ahbâr*'ın ilgili kısmında da yazara atıf yapılmıştır. Bkz. (Şentürk, 2003: 10).

⁴⁴ *Kühü'l-Ahbâr*'ın bu kısmında da *İdrîs-i Bitlîsî*'ye atıf mevcuttur. Bkz. (Şentürk, 2003: 49).

⁴⁵ Yine *Kühü'l-Ahbâr*'da da yazara atıf mevcuttur. Bkz. (Şentürk, 2003: 54).

⁴⁶ *Heşt Behişt*'te ilgili kısım için bkz. (İdrîs-i Bitlîsî, 2013: 118). *Kühü'l-Ahbâr*'ın bu kısmında *Bitlîsî*'ye atıf tespit edemedik. Bkz. (Şentürk, 2003: 58-59).

⁴⁷ *Heşt Behişt*'te ilgili kısım için bkz. (İdrîs-i Bitlîsî, 2013: 43-44). *Kühü'l-Ahbâr*'da bkz. (Şentürk, 2003: 84-85).

Alâiyye'nin Osmanlı hâkimiyetine geçmesinin anlatıldığı kısımda yer alan aşağıdaki beyitte de İdris-i Bitlisi'ye atıf yapılmıştır.

Yazar Târîh-i Bitlisî bu emri iktizâ üzere
Biraz insâf ider kadh eylemez evlâd-ı Osmân'ı (İnan, 2019: 561)

Ahmed Hasîb bu kısımda Âlî ve Bitlisi'nin Alâiyye'nin zaptına dair yaklaşımını değerlendirir ve İdris-i Bitlisi'yi insafılı bulurken Âlî'nin Osmanlı hanedanına karşı mutaassıp bir tavır takındığını söyler.⁴⁸

Yukarıdaki bilgiler değerlendirildiğinde Hasîb'in icap eden kısımlarda yine bilgileri tedkik ederek, birbirleriyle karşılaştırarak eserinde aktardığı; kendi çıkarımlarına ve değerlendirmelerine de yer verdiği görülmektedir.

3.1.3. Rûhî Tarihi / Rûhî Çelebi (ö. 928/1522)

XVI. asır âlimlerinden Rûhî Çelebi'ye atfedilen *Rûhî Tarihi*'nin (Yücel, Cengiz, 1992: 359-472) *Silkü'l-Le'âl*'de üç yerde zikredildiği tespit edilmiştir. Ertuğrul Gazi'nin gördüğü rüya anlatılırken (H, 11b), İlhanlı hükümdarı Mahmud Gazan Han'ın övüldüğü bir bölümde (H, 13b) ve Osman Gazi'nin devletin temellerini atarak tahta çülüs yılına dair rivayette (H, 17a) görülen söz konusu atıflar, *Künhü'l-Ahbâr*'da da ilgili kısımlarda mevcuttur (Gelibolulu Mustafa Âlî, 2009: 8b, 9a, 9b). Fakat Ahmed Hasîb *Ravzatü'l-Küberâ*'sında bu eseri de *Silkü'l-Le'âl*'de kullandığı kaynaklar arasında açıkça zikretmiştir (Mü'minzâde, 2003: 6-7). Bu sebeple kaynakları yine mukayeseli olarak kullanmış olmalıdır.

3.1.4. Tenkîhü't-Tevârih / Hezarfen Hüseyin Efendi (ö. 1103/1691)

Silkü'l-Le'âl'de kullanılan bir başka kronik olan Hezarfen Hüseyin Efendi'nin *Tenkîhü't-Tevârih* adlı eseri de Hasîb tarafından *Ravzatü'l-Küberâ*'da *Silkü'l-Le'âl*'in kaynakları arasında zikredilmiştir (Mü'minzâde, 2003: 6-7). Hezarfen, muhtasar bir umûmî tarih olan bu eserini Sultan IV. Mehmed'e hocalık yaptığı sırada hazırlamıştır. Grek, Roma ve Bizans tarihleri ile ilgili bölümler yazılırken yabancı kaynaklardan da istifade edilmiş olması eserin dikkat çekici bir yönüdür.⁴⁹ *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*'da birkaç yerde Hezarfen Hüseyin Efendi'ye atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Düzmece Mustafa hadisesi anlatılırken Düzme Mustafa'nın savaş esnasında durmayan bir burun kanamasına yakalanması rivayetindedir. Bu kısımda Hasîb'in başlıkta da Hezarfen Hüseyin Çelebi'nin rivayetini aktardığını kaydettiği ve başlıktan sonraki ilk beyitte de onu “söz söylemeyi bilen” anlamındaki “sühandân” sıfatıyla nitelediği görülmektedir:

Rivâyet-i Hezârfen Der-Ru'âf-ı Düzme Mustafâ

Yazar Târîh-i Tenkîh içre bu nazm itdigim hâli
Hezârfen dinilen ashâb-ı târihin sühan-dâmı (H, 135b)

Hezarfen'in isim olarak referans gösterildiği ikinci örnek, “Rivâyet-i Hezârfen-i Dür-Endîş Der-Ferâg-ı Saltanat-ı Murâd Hân be-Ferzend-i Hîş” (H, 146b) başlıklı kısımdadır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu bölüm, II. Murad'ın

⁴⁸ Bu kısımlar için bkz. (İnan, 2019: 557-561). Bitlisi'de ilgili kısım için bkz. (İdris-i Bitlisi, 2013: 194-195. *Künhü'l-Ahbâr*'da bkz. (Şentürk, 2003: 148-149).

⁴⁹ Hezarfen Hüseyin Efendi ve tarihiyle ilgili bilgi için bkz. (İlgürel, 1998: 544-546).

tahtı Şehzade Mehmed'e bırakmasına dairdir ve ilk beyitte eserin ismi de zikredilmiştir:

Yazar *Târîh-i Tenkîh* içre sultân-ı cihân-ârâ
Şu vech üzere ferâgat eylemişdi taht-ı sultânı

Üçüncü atıf ise “Rivâyet-i Hezârfen Der-Münâcât-ı Murâd Hân” başlığındadır. Varna Savaşı'ndan önce padişahın Allah'a iltica ve münacaatının anlatıldığı mezkûr bölümde Hasîb, söz konusu rivayetin Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ında yer almadığını da belirtir:

Hezârfen naklidir bu cenkde nazm itdigim hâlet
Velâkin itmemiş *Âlî* anı tahrîre şâyânî (H, 149b)

“Hareket-i Murâd Hân be-Semt-i Magnisa ve Cânib-i Edirne” başlığı altında da:

Hezârfen nakl ider *Târîh-i Tenkîh*'inde bu emri
Anı tasdik ider tab'-ı selîm-i her sūhan-dânî (H, 151b)

beytiyle yine Hezarfen Hüseyin Efendi'ye atıf yapılmıştır.

Hasîb'in *Tenkîhü't-Tevârîh*'i de kendi usulüne uygun olarak müdekkik bir gözle okuduğu ve verilen bilgilerin karşılaştırmasını yaptığı anlaşılmaktadır.

3.2. Biyografik Kaynaklar

Silkü'l-Leâl'in en mühim hususiyetlerinden biri, kronik olarak tarihî bilgileri etraflı şekilde içermesi yanında, biyografik malumat yönünden de bir hayli zengin olmasıdır. Eserdeki ulemâ ve meşâyih bilgilerinin ana kaynağı ise Taşköprüzâde Ahmed Efendi'nin eş-*Şakâiku'n-Nu'mâniyye*'sidir. Bu sebeple aşağıda ilk olarak söz konusu esere yer verilmiştir.

3.2.1. eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye / Taşköprüzâde Ahmed Efendi (ö. 968/1561)

Taşköprüzâde Ahmed Efendi'nin Osmanlı âlimlerinin ve meşâyihinin biyografilerine dair kaleme aldığı, tam adı “eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye” olan eser, kısaca “Şakâik” ve “Şakâik-ı Nu'mâniyye” olarak meşhur olmuştur. Aslı Arapça olan ve Osmanlı sahasında çok beğenilip değer gören *Şakâik*'in çeşitli tercümelemleri yapılmış ve üzerine zeyiller yazılmıştır. On tabaka hâlinde düzenlenen eser, Osmanlı Devleti'nin ilk on sultanı döneminde yaşamış ulema ve meşâyihın biyografilerine dairdir. Osmanlı Devleti'nin kurucusu ve ilk sultanı olan Osman Gazi dönemindeki bilginler ilk tabakayı, onuncu padişah olan II. Selim dönemindekiler de onuncu tabakayı teşkil etmek üzere toplam 502 âlime dair bilgiler yer alır (Taşköprüzâde, 2007: 13-16; Özcan, 2010: 485-486).

Ahmed Hasîb'in *Silkü'l-Leâl-i Âl-i Osmân*'da Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ından sonra en fazla kullandığı kaynak *Şakâik*'tir. Bu istifadenin en yoğun olduğu kısım ise gayet doğal olarak eserin Fatih dönemine dair olan bölümüdür.⁵⁰ Zira II. Mehmed'le birlikte artık bir imparatorluğa dönüşen devlet, her anlamda gelişmiş ve genişlemiştir. Bu durum ilmî ve entelektüel sahada da kendini göstermiştir. Fatih'in

⁵⁰ Eserin Fatih öncesi döneme ve Fatih kısmındaki kullanımına dair geniş bilgi için bkz. (İnan, 2019: 52-57).

ulemaya rağbeti ve her fırsatta onları İstanbul'a davet etmesi de bu noktada önemlidir. *Silkü'l-Leâl*'de *Şakâik*'a dair tespit edilen bazı hususlar şunlardır:

Sultan Orhan zamanının tasavvuf ehli kişileri arasında zikredilen “Abdâl Müsâ”ya dair bölümde tarihçilerin onun kerametlerini aktardıkları zikredildikten sonra bilhassa *Şakâik*'a atıf yapılmıştır:

Kerâmât-ı bülendin nakl ider târîh ashâbı
Şakâyık'da mufassaldır husûsâ vasf-ı unvânı⁵¹

Ulema ve meşâyihâ dair bilgilerde Âlî'de bazı isimlerin kısa bilgilerle geçildiği görülmektedir. Ahmed Hasîb bu isimlere dair malumatı *Şakâik*'tan rivayetlerle genişletmiştir. Örneğin Şeyh Sinan bahsi *Künhü'l-Ahbâr*'da çok kısa olarak yer alırken (Şentürk, 2003: 240) *Silkü'l-Le'âl*'de *Şakâik-ı Nu'mâniye*'den istifade ile bazı manevi hâller ilave edilerek genişletilmiştir (İnan, 2019: 924-928; Taşköprülüzâde, 2007: 203-204).

Şakâik'tan ana kaynak olarak önemli ölçüde istifade edilmiş olan diğer bir örnek şudur: Hasîb, *Silkü'l-Le'âl*'de hacimli bir yere sahip Ahmed-i İlähî bölümünün sonlarına doğru:

Şakâyık'da yazılmışdır tarîk-ı Nakşibendî'nin
Ricâl-i hoş-hısâli hâcegân u merd-i meydânı (İnan, 2019: 946)

beytiyle bir sonraki başlık olan “Der Beyân-ı Tarîkatü'n-Nakşibendiyye ve Silsile-i Şerîfe-i İşân” kısmının işaretini vermiş ve *Künhü'l-Ahbâr*'da bu kısımda değinilmeyip⁵² *Şakâik*'ta Şeyh İlähî'nin akabinde zikri geçen bazı Nakşibendî meşayihine temas etmiştir (İnan, 2019: 946-967; Taşköprülüzâde, 2007: 207-213).

Silkü'l-Leâl'de İbrâhîm Tennûrî'ye dair bölümde de Âlî'de bulunmayıp *Şakâik*'ta Tennûrî'nin ağzından aktarılan bir menkabe yer almaktadır (İnan, 2019: 899-902; Taşköprülüzâde, 2007: 198).

Ahmed Hasîb bazı isimlere dair bilgilerde hem Âlî'dekileri aktarmış hem de *Şakâik*'takilere yer vermiştir. “Cemâlî Şeyh Muhammed eş-Şehir bi-Çelebi Halife” başlıklı Cemâlî Halvetî'yle ilgili bölümde bu durum görülmektedir. Çelebi Halife'ye oldukça geniş bir bölüm ayıran ve onunla ilgili menkabeleri ve çeşitli rivayetleri kaydeden Hasîb, bu malumat için ilk kısımlarda *Şakâik*'taki bilgilerden istifade etmiş, sonrasında ise Âlî'dekilere ağırlık vermiştir. Bu sebeple söz konusu kısımda yer yer *Şakâik*'a yer yer de Âlî'ye atıflar mevcuttur (İnan, 2019: 974-985; Taşköprülüzâde, 2007: 214-216; Şentürk, 2003: 245-248).

Ahmed Hasîb, verdiği bazı bilgilerde kaynaklar arasındaki farklara da dikkati çekmiştir. Aşağıda II. Murad dönemi uleması arasında zikredilen “Mevlânâ Hüsâmeddîn-i Tokatî” ye dair kısımdan bir beyit görülmektedir. Bu beyitte Hasîb,

⁵¹ *Silkü'l-Le'âl*'de Abdâl Musâ'yla ilgili kısım için bkz. H, 48a-48b. *Şakâik*'ta bkz. (Taşköprülüzâde, 2007: 31-32).

⁵² Âlî, Şeyh İlähî'ye dair kısmın sonunda *Şakâik*'a atıfla bu bölümün devamında *Şakâik*'ta Nakşibendî tarikatına dair ve Halvetiyye'yle ilgili bilgiler bulunduğunu; kendisinin ise kitabının başka yerlerinde o isimlere müstakilen değindiği için bu kısımda bahsetmeyeceğini belirtir. Bkz. (Şentürk, 2003: 243-244).

Hüsameddin-i Tokatî'nin Âli'de "Na'l-bend-zâde" olarak şöhret bulduğu yazılmışken *Şakâik*'ta unvanının "Müderriş-zâde" olarak tahrir edildiğini söyler:⁵³

Na'l-bend-zâde'dir dirler ana Târîh-i Âli'de
Şakâyık'da Müderriş-zâde'dir meşhûr unvânı (H, 176b)

Fatih devri ulemalarından, sultana hocalık da yapmış olan Hocazâde Muslihuddin Efendi'ye *Silkü'l-Leâl*'de geniş bir yer ayrılmıştır. Bu bölümde *Şakâik*'tan geniş ölçüde istifade eden Hasîb, *Şakâik-ı Nu'mâniyye*'de Hocazâde hakkında ayrıntılı bilgi bulunduğunu da bilhassa belirtmiştir.⁵⁴ Âli'de kendisine ayrılan yer ise *Şakâik*'a göre oldukça sınırlıdır (Şentürk, 2003: 189-190).

"Hayâlî" lakabıyla bilinen Molla Şemseddin Ahmed hakkındaki bölümde yine hem *Şakâik*'a hem de *Künhü'l-Ahbâr*'a atıf yapılmıştır:

Yazar Taşköpri-zâde vasfını nihrîr-i mezbûrun
Olur Künh içre Âli nakli anın sıdk-ı burhânı (İnan, 2019: 714)⁵⁵

Sinan Paşa kısmından alınan aşağıdaki beyitlerle ise tarihlerin çoğunda yer almadığı belirtilerek Taşköprüzâde'nin bir rivayetine giriş yapılmıştır:

Şakâyık'da yazar Taşköpri-zâde vasf idüp şeyhi
Ne minvâl üzre cezb itmiş Sinân Paşa-yı zi-şânı

Cenâb-ı vâlidinden nakl-i sıhhatle yazılmışdı
Velâkin ekser-i târîhde tayy itdiler anı (İnan, 2019: 787)⁵⁶

Fatih Sultan Mehmed'e hocalık yapmış olan Molla Abdülkâdir'e dair kısımdan alınan aşağıdaki beyitte ise *Şakâik*'ta onun görevinden azlinin sebebinin nakledildiği; fakat "târîh-i Osmânî"de bu konunun açıkça anlatılmadığı belirtilip devamındaki beyitlerde de azil sebebi aktarılmıştır:

Şakâyık sâhibi nakl itdi gerçi bâ'is-i tardın
Sarâhatle velâkin yazmadı târîh-i Osmânî (İnan, 2019: 797)⁵⁷

Akşemseddin'in oğullarının anlatıldığı bölümde de kaynaklardaki bilgiler karşılaştırılmış; Akşemseddin'in Âli'de "Nûrullâh" olarak zikredilen oğlunun, *Şakâik*'ta "Emrullâh" unvanıyla kaydedildiği belirtilmiştir:

Üçüncü oğlu Nûrullâh Muhammed'dir didi Âli
Virir Taşköpri-zâde ana Emrullâh unvânı (İnan, 2019: 884)⁵⁸

⁵³ *Künhü'l-Ahbâr*'da ilgili kısım için bkz. (Gelibolulu Mustafa Âli, 2009: 85a). Muharrem Tan'ın *Şakâik* çevirisinde "İbn Midâs" lakabıyla bilindiği şeklindedir. Bkz. (Taşköprülüzâde, 2007: 31-32).

⁵⁴ Söz konusu bölüm için bkz. (İnan, 2009: 681-711). *Şakâik*'ta bkz. (Taşköprülüzâde, 2007: 127-140).

⁵⁵ *Künh* ve *Şakâik*'ta bkz. (Şentürk, 2003: 190-191; Taşköprülüzâde, 2007: 140-141).

⁵⁶ *Şakâik*'ta bkz. (Taşköprülüzâde, 2007: 166). Ebü'l-Vefâ'ya dair bir konuda ulema arasında Sinan Paşa'nın saygınlığını gösteren bu rivayet Âli'de de yer almaz. Bkz. (Şentürk, 2003: 202-203).

⁵⁷ Bu beyitteki "târîh-i Osmânî"den kasıt *Künhü'l-Ahbâr* da olabilir. Zira *Künh*'te Molla Abdülkâdir'le ilgili kısım çok kısa olup sadece "Vezir Mahmud Paşa gamzı ile merdûd" olduğundan söz edilmiştir. Bkz. (Şentürk, 2003: 205). *Şakâik*'ta bkz. (Taşköprülüzâde, 2007: 167-168).

“Şeyh Mısıri-zâde Abdurrahîm Alâ Kavli Abdurrahmân” başlıklı bölümden alınan aşağıdaki beyitte ise *Şakâik*’ta adının “Abdurrahmân” olarak yazıldığı; fakat tarihçilerin “Abdurrahîm” olarak yazdıkları belirtilmiştir.⁵⁹

Şakâyık’da yazar Taşköpri-zâde Abd-i Rahmân’dır
Tevârih ü siyer ehli yazar Abdurrahîm anı (İnan, 2019: 896)

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*’ın ulema ve meşâyihâ dair kısımlarında aynı zamanda Âlî’nin de kaynaklarından olan *Şakâik*’in oldukça mühim bir yeri vardır. Bu önemli biyografi kaynağı, Hasîb’in *Künhü'l-Ahbâr*’dan sonra en fazla istifade ettiği ikinci kaynaktır. Ahmed Hasîb bazı bilgileri sadece *Şakâik*’tan almış, bazılarını ise Âlî’dekilerle karşılaştırmıştır. Sonuç olarak eserin geneli incelendiğinde *Silkü'l-Leâl*’in muhtevasını teşekkül ettiren ikinci ana kaynağın *Şakâik-ı Nu'maniyye* olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.2.2. Ravza-i Evliyâ / Baldırzâde Mehmed Efendi (ö. 1060/1650)

Bir diğer kaynak, “Selîsî” mahlasıyla şiirler de yazmış olan Baldırzâde Mehmed Efendi’nin *Ravza-i Evliyâ* adlı eseridir. “Vefeyât-ı Baldırzâde” adıyla da anılan bu eser, Bursa’da yaşamış olan âlim, mutasavvıf ve şairler hakkında bilgiler içerir.⁶⁰

Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân’da *Ravza-i Evliyâ*, “Ziyâret-i Arslan be-Kabr-i Emîr Sultân” başlıklı kısımda Emir Sultan’ın bir kerameti anlatılırken *Zeyl-i Şakâik* ismiyle anılarak kullanılmıştır:

Sikât-ı Bursa’dan mesmû’adır bu emr-i hayret-zâ
Selîsî ya’ni Baldır-zâde cedd-i müstemendânı

Yazar *Zeyl-i Şakâyık*’da azîzin niçe hâlâtın
Husûsâ türbe-i ulyâda vâkı’ zevk-i rûhânî (H, 105b)

Yukarıdaki beyitlerin ardından Hasîb, Baldırzâde’nin eserinde yer alan, Bursa’ya bir arslan getiren kişinin kabir ziyareti yaptığı sırada arslanın ipini koparması ve Emir Sultan’ın türbesine yüz sürmesine dair menkabeyi anlatmıştır.⁶¹

Eserin Hasîb tarafından *Şakâik-ı Nu'maniyye*’nin zeyli olarak adlandırılması hatalı değildir. Zira yaygın olarak *Ravza-i Evliya* şekliyle bilinen bu eser, kütüphane kataloglarında *Menâkıb-ı Evliyâ*, *Vefeyâtnâme-i Baldırzâde*, *Vefeyât-ı Bursa*, *Ravzatü'l-Evliyâ* ve *Zeyl-i Şakâik-ı Baldırzâde* gibi muhtelif isimlerle kayıtlıdır.⁶²

3.3. Velâyetnâmeler / Menakıpnâmeler

Kronikler dışında Hasîb’in kullandığı bir başka kaynak menakıpnâmelerdir. Bunlar arasında bilhassa Hacı Bektaş-ı Velî’nin manevî hâllerinin toplandığı

⁵⁸ *Künhü'l-Ahbâr*’da bu bilgi için bkz. (Şentürk, 2003: 230-231. *Şakâik*’ta bkz. (Taşköprülüzâde, 2007: 199-200).

⁵⁹ Muharrem Tan çevirisinde *Şakâik*’ta da “Abdurrahim” olarak yazılıdır. Bkz. (Taşköprülüzâde, 2007: 197). Bu durum, Hasîb’in kullandığı nüshayla ilgili olabilir.

⁶⁰ Yazar ve eseri hakkında bilgi için bkz. (Abdulkadiroğlu, 1992, s. 8-9).

⁶¹ *Künhü'l-Ahbâr*’da ve *Şakâik*’ta tespit edilemeyen söz konusu rivayet için *Ravza-i Evliyâ*’da bkz. (Baldırzâde Selîsî, 2000: 83-84).

⁶² Eserin muhtelif isimlendirmeleri için bkz. (Baldırzâde Selîsî, 2000: 29-43).

Velâyetnâme dikkati çekmektedir. Fakat mukayeseli olarak incelenince bazı atıfların Âlî üzerinden olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıdaki kısımlar buna örnektir:

Orhan Gazi devri anlatıldıktan sonra devrin mutasavvıflarının tanıtıldığı bölümde ilk olarak Hacı Bektaş-ı Veli ele alınmaktadır. Hacı Bektaş'ın hayat hikayesi ve kerametleri anlatılırken *Velâyetnâme*'ye atıflar vardır. Bunlardan biri, müridleriyle beraber kendisini görmeye gelen Mahmûd-ı Hayrânî'yi Şeyh'in yürüyen bir kaya üzerinde karşılaşması rivayetindedir (H, 42a).⁶³

Yine Sultan Orhan devri tasavvuf büyüklerinden Ahî Evran anlatılırken onun Hacı Bektaş-ı Veli'nin talebesi olduğu ve bunun *Velâyet-nâme*'de yazılı olduğu söylenmektedir (H,46a).⁶⁴

Diğer taraftan *Silkü'l-Leâl*'deki bazı beyitlerden Ahmed Hasîb'in velâyetnâme ve menâkıpnâme tarzı eserleri bizzat incelediği ve eserinde istifade ettiği de anlaşılmaktadır. Sultan Orhan devri mutasavvıflarından Abdal Murad'dan bahsedilirken onun hâl ve kerametlerinin yazılı olduğu velâyetnâmesine atıf yapılır (H, 48b). Böyle bir atıf *Künhü'l-Ahbâr*'da da *Şakâik*'ta da yoktur. Ayrıca her iki kaynaktaki çok kısa geçilen Abdal Murad'a *Silkü'l-Leâl*'de bu iki esere göre daha geniş bir yer ayrılmıştır. Diğer bir önemli fark da *Künhü'l-Ahbâr* ve *Şakâik*'ta Abdal Murad'dan sonra “Doglu Baba” gelirken (Taşköprülüzâde, 2007: 32; Gelibolulu Mustafa Âlî, 2009: 23b) Ahmed Hasîb'in araya “Abdal Muhammed (Mehmed)” ve “Alacahırka” olmak üzere iki kişiyi daha ilave edip ardından Doglu Baba'ya geçmiş olmasıdır (H, 48b-49b). Hasîb, Abdal Murad'ın oğlu olduğunu belirttiği Abdal Muhammed'in velâyetnâmesine de atıf yapmıştır (H, 49a). *Künhü'l-Ahbâr* ve *Şakâik*'ta tespit edemediğimiz Abdal Mehmed ile Alacahırka *Ravza-i Evliyâ*'da mevcuttur (Baldırzâde Selîsî, 2000: 89-92). Bütün bunlar değerlendirilince Hasîb'in bu zâtlara dair bilgileri, onların menâkıpnamelerini ve *Ravza-i Evliyâ*'yı incelemek suretiyle aktarmış olması muhtemeldir.

Başka bir örnek Emir Sultan'ın anlatıldığı kısımda görülmektedir. Ahmed Hasîb bu zât hakkında bilgi verdikten sonra kendi memleketi olan Bursa'da Emir Sultan menkabelerinin nakledildiğini ve onun irfanının büyüklüğünün velâyetnâmesinden anlaşıldığını belirtmektedir:

Kerâmât-ı büleddin nakl ider Bursa ehâlisi
Velâyet-nâmesinden anlanur mikdâr-ı irfânı (H, 105b)

Emir Sultan'ın Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Sultan'la evliliğini anlattığı kısımda da bu hayret verici işin Bursa'nın güvenilir kişilerinden işitilmiş olduğunu, şehrin yaşlılarının da tevatürle naklettiklerini ve duyduğu rivayetleri kendisinin de birçok mecmuadan okuyarak teyit ettiğini söyler:

Ne vech ile olup dâmâdı Sultân Yıldırım Hân'ın
Tevârîh-i selefde gerçi vardır zıkr ü unvânı

Sikât-ı Bursa'dan mesmû'adır bu emr-i hayret-zâ
Tevâtür birle nakl eyler o şehrin köhne-sâlânı

⁶³ Mukayese için *Künhü'l-Ahbâr*'da bkz. (Gelibolulu Mustafa Âlî, 2009: 21a). Velayetname metninde bu menkabe için bkz. (Gölpınarlı, 1958: 50).

⁶⁴ Mukayese için *Künhü'l-Ahbâr*'da bkz. (Gelibolulu Mustafa Âlî, 2009: 22b).

Vukû'ında anın mikdâr-ı zerre iştibâh itme
Niçe mecmû'ada gördüm ki yok nazmımda noxsânî (H, 97b)

Ahmed Hasîb'in menakıpnâme ve velâyetnâme tarzı eserleri tedkik ettiği veya bunlardan istifade eden kaynakları incelediği, "Keyfiyyet-i Feth-i İstanbul ve Himmet-i Rûhânî" başlıklı bölümdeki şu beyitlerden de anlaşılacaktır:

Velâyet-nâmesinden nakl ider ba'z-ı azîzânın
Sitanbul feth olundukda o devrânın sühan-dânı

Egerçi olmadı erbâb-ı zâhir vâkif ol hâle
Ana sûfî miyânında dinür ezvâk-ı rûhânî

Yazar ba'z-ı müverrih hikmet-i mahfiyyesin fethin
Tevâtür üzre şâyi'dir cenâb-ı şeyh-i Rabbânî

Muhammed Hân'a tebşîr eylemişdi şehri-i İstanbul
Fülân günde fülân sâ'atde olur feth-i hâkânî (İnan, 2019: 156-157)

"Bed'-i Salât-ı Cum'a der-Câmi'-i Ayasofya" başlıklı kısımda da Fethi müteakip Ayasofya'da kılınan ilk cuma namazı anlatılırken Akşemseddin'in ve Hacı Bayram-ı Veli'nin mânevî himmetlerine değinilmiş ve yine "velâyetnâme" vurgusu yapılmıştır:

Cenâb-ı Şeyh Şemseddîn'in âsâr-ı kerâmâtı
Bülend-i himmetiyle oldı ol asrın nîgeh-bânı

Muhammed Hân'ı çün kim kabza-i irşâda almışdı
İderdi terbiyetle anlara ta'lîm-i irfânî

Egerçi Hacı Bayram-ı Veli'dendir asıl neşve
Bunundur feth-i İstanbul'a nusret avn-i rûhânî

Mufassaldır velâyet-nâmesinde niçe hâlâtı
Ne mümkün bu mahalde mû-be-mû tafsîl-i tibyânı (İnan, 2019: 172).

Âlî'de bu kısımda "velâyetnâme"den söz edildiği tespit edilememiştir (Şentürk, 2003: 17-19). Ayrıca ilgili kısım *Künhü'l-Ahbâr*'la mukayeseli incelenince Hasîb tarafından ilaveler yapıldığı da anlaşılacaktır. Bunun gibi bölümlerde Ahmed Hasîb'in incelemeler yaparak "velâyetnâme" olarak söz ettiği, menkabevî bilgiler içeren kaynaklardan istifade ettiği anlaşılacaktır.

3.4. Şair Tezkireleri

Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân'da çok sayıda şair müstakil başlıklar altında tanıtılmıştır. Bu sebeple *Silkü'l-Le'âl*'in manzum bir tarih eseri olmasının yanı sıra manzum bir şair tezkiresi olduğu da rahatlıkla söylenebilir. Zira parçalar halinde ve perakende halde bulunan söz konusu şair maddeleri birleştirildiğinde eserin şua tezkiresi özelliği kazandığı görülecektir.⁶⁵

⁶⁵ Şairlerden müstakilen bahsedilen başlıkları Menderes Coşkun bir araya getirerek yayımlamıştır. Bkz. (Coşkun, 2002).

Ahmed Hasîb, eserini hazırlarken şüara tezkirelerinden de istifade etmiştir; fakat bu husus, referansın açıkça yazıldığı kısımlarda bazı düşünceleri de beraberinde getirmektedir. Zira söz konusu tezkirelerin isimleri, tarih kaynakları gibi sıklıkla zikredilmemekte; diğer taraftan kaynakların isminin geçtiği yerlerde atfın doğrudan mı yoksa dolaylı olarak mı yapıldığı hususu tam bir netlik kazanamamaktadır. *Silkü'l-Le'âl*'deki şair sıralamasının Gelibolulu Âlî'nin *Kühü'l-Ahbâr*'ındaki gibi olduğu açıktır. Bundan dolayı bazı şair biyografilerindeki tezkire atıflarının da Âlî üzerinden yapılmış olması muhtemeldir. Örneğin Zeyneb Hatun maddesinde Hasîb:

Gül-i zîbâ-yı cismi Kastamonî gülsitânından
Tarâvet-yâb olup ber-kavl-i Lütî-yi sühan-dânî (İnan, 2019: 1007)

beytiyle Latîfi'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sına gönderme yapmıştır. *Kühü'l-Ahbâr*'ın ilgili kısmında da: “Latîfi kavlince Kastamonî'den kopmuş...” (Şentürk, 2003: 256) ifadesi görülmektedir.

“Kâtibi” maddesinde de Âlî üzerinden bir iktibas yapıldığı anlaşılmaktadır. Latîfi kendi eserine Kâtibi'nin birden çok beytini almasına rağmen Âlî'de ve Hasîb'de şairin tek beyti alınmıştır ve bu beyit her iki kaynaktan da aynıdır:

Yine ey câm-ı musaffâ seni gördük silme
Meclisün revnakısın dünyede art eksilme (İnan, 2019: 1018)⁶⁶

Fakat her bilgide söz konusu şüpheyi taşımak yersizdir. Nitekim *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*'da Cemîlî adlı şair tanıtılırken “Anı zen-dostluk ile töhmet itmiş idi yârânı” ifadesi kullanılmaktadır. Bu ibare ne *Kühü'l-Ahbâr*'da ne de *Latîfi Tezkiresi*'nde mevcuttur. Hasîb söz konusu bilgiye, muhtemelen tezkirelerden sadece Sehî Beğ'in *Heşt-Bihîşt*'inde Cemîlî için kullanılmış olan “hoş-tab' ve âşık-meşreb” (Sehî Beğ:¹⁸³) ifadelerinden ulaşmış ve bunu kendince yorumlamıştır. Bu da *Heşt-Bihîşt*'in *Silkü'l-Le'âl*'in kaynakları arasında olduğunu düşündürmektedir.

Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'sına da *Silkü'l-Le'âl*'de dört ayrı yerde “Monlâ Âşık” ya da “Mevlânâ Âşık” isimleriyle atıf yapılmaktadır (H, 131b; İnan, 2019: 1014, 1029, 1033). Fakat bu noktada aynı atıfların aynı şairler için *Kühü'l-Ahbâr*'da da mevcut olduğunu gözden kaçırmamak gerekir (İsen, 1994: 113, 140, 145, 147).

Son olarak Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi 596 numarada kayıtlı müellif nüshasının 455a varlığında yer alan bir not, Hasîb'in müracaat ettiği tezkireler arasında Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sının da bulunduğunu göstermektedir. Mezûr kısımda Ahmed Paşa'nın “Bilmedüm” redifli gazelinin matla' beyti derkenara yazılmış ve daha sonra altına şu not eklenmiştir: “Kezâ fi Tezkireti's-Şu'arâ li-Mevlânâ Hasan Çelebi eş-şehîr bi-Hinnâvî-zâde, gufire leh” (İnan, 2019: 992).

Yukarıdaki bilgiler değerlendirildiğinde şu sonuca ulaşmak mümkün olmaktadır: *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*'da şairler kısmı yazılırken başta *Kühü'l-Ahbâr*'ın tezkire kısmı olmak üzere Latîfi, Sehî Beğ, Âşık Çelebi ve Kınalızâde tezkirelerine bazen doğrudan bazen de dolaylı yoldan atıflar yapılmıştır. Dolaylı olarak yapılan atıflarda Hasîb'in ana kaynağa bakarak bilgiyi teyit edip etmediği mevzu muğlaktır. Fakat onun hâdiseleri tahkiye ederek genişletmesi veya bazı

⁶⁶ *Kühü'l-Ahbâr*'da bkz. (Şentürk, 2003: 261).

şahsiyetlerde *Künhü'l-Ahbâr*'da bulunmayan bilgileri zikretmesi, kendisinin araştırmacı yönünü ve farklı kaynakları da tedkik ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir: Ayrı bir başlık açacak kadar malzeme tespit edilemediğinden müstakil başlık oluşturmamış olsak da lügatlerin de Hasib'in müracaat kaynakları arasında olduğu anlaşılmaktadır. Zira eserin müellif nüshasının 351b varağında derkenar notu olarak Nimetullah b. Ahmed'in (ö.969/1561) *Lügat-i Ni'metullah* isimli sözlüğü zikredilmiştir. Hasib şiir içinde geçen "sâmân" kelimesini "salâh" anlamında kullandığını belirtmek için bu sözlüğü şahit getirmiş ve kenara "Kezâ fi Ni'metillâh" notunu düşmüştür (İnan, 2019: 657).

Sonuç ve Değerlendirme

Ahmed Hasib Efendi, XVIII. yüzyıl Osmanlı sahasının uzun yıllar müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuş âlim şahsiyetlerindedir. Aynı zamanda şair ve tarihçi olan Ahmed Hasib'in eserleri incelenince manzum te'life ilgi duyduğu, edebî yönü ile tarihçiliğini birleştirerek ağırlıklı olarak manzum olan tarih konulu eserler yazmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. En mühim ve hacimli eseri ise Osman Gazi'den Fatih Sultan Mehmed devrinin sonuna kadar gelen bir Osmanlı tarihi olan, tamamını manzum olarak kaleme aldığı *Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân*'dır. 19.727 beyitlik hacmiyle Türkçe olarak yazılmış en uzun manzum kronik olma özelliğini taşıyan eserin 11.892 beyitle büyük kısmı Fatih devrine ayrılmıştır. Öncesindeki bölüm ise 7835 beyitten oluşmaktadır. Bu eser manzum şekilde söylenen genel Osmanlı tarihlerinin son halkası olması bakımından da önemlidir.

Silkü'l-Leâl, kaynakları ve yazarın bunları kullanım şekliyle de dikkati çekmektedir. Eserde tarih kitaplarının yanı sıra tabakat ve biyografi kaynaklarından, şair tezkirelerinden, menakıpnâmelerden, sözlüklerden ve şifahi bilgilerden de istifade edilmiştir. Ahmed Hasib, *Silkü'l-Leâl*'de kullandığı bazı kaynakları *Ravzatü'l-Küberâ* adlı eserinin bir bölümünde kendisi de belirtmiştir. Müellifin mezkûr kısımdaki kaydına göre Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ı, İdris-i Bitlisi'nin *Heşt Behiş'ti*, Hezârfen Hüseyin Efendi'nin *Tenkühü't-Tevârih*'i ve Rûhî Çelebi'nin *Rûhî Târîhi*, *Silkü'l-Leâl*'de kullandığı kaynaklardandır. Aynı kısımdaki "Sâir kütüb-i siyerden nakl ve tettebbu" ifadesinden ise başka eserlere de müracaat ettiği anlaşılmaktadır.

Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ı ve Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin ulema ve meşâyih biyografilerine dair kaleme aldığı *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye*'si *Silkü'l-Le'âl*'de en çok istifade edilen eserlerdir. Bu ikisi arasında öne çıkan ise *Künhü'l-Ahbâr*'dır. Zira *Silkü'l-Leâl*'in genel çerçevesi ve yol haritası büyük oranda bu esere göre oluşturulmuş; âdeta *Künhü'l-Ahbâr* manzum olarak *Silkü'l-Le'âl*'e aktarılmıştır. Bu sebeple eserde geçen bazı kaynaklar da Âlî üzerinden zikredilmiş görünmektedir. Fakat Hasib'in mukayeseye ve eleştiriye önem veren biri olduğu dikkate alındığında söz konusu kaynakları da ayrıca incelemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Ahmed Hasib'in, bilgileri yalnızca aktaran nakilci bir kişiliğe sahip olmadığı; araştırmayı, düşünmeyi ve kaynaklarda ulaştığı malumatı eleştiri süzgecinden geçirerek değerlendirmeyi ihmal etmediği, *Silkü'l-Leâl*'deki birçok beyitle sabittir. Ayrıca Âlî'yi takdir etmesine ve eserinin düzenini *Künhü'l-Ahbâr*'a göre oluşturmasına rağmen uygun görmediği görüşlerde Âlî'yi eleştirmekten de kaçınmamıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere *Şakâik-ı Nu'mâniyye*, Hasib'in ikinci ana kaynağıdır. *Silkü'l-Le'âl*'de ulema ve mutasavvıflar hakkında bilgi verilirken temel kaynak bu eser olmuştur. *Şakâik*, Âlî'nin de kaynaklarından. Ahmed Hasib bazı

isimlere dair bilgilerde hem Âli'dekileri aktarmış hem de *Şakâik*'takilere yer vermiş; söz konusu eserlerde birbirinden farklı olan bilgilere de dikkat çekmiştir.

Silkü'l-Leâl'de yalnızca ulema ve mutasavvıfların değil, çok sayıda şairin de biyografisi yer alır. Bu açıdan eser, manzum bir kronik olması yanında manzum bir şüara tezkiresi olarak da değerlendirilebilir. Şairlerle ilgili bilgilerde genellikle Âli'nin esas alındığı görülse de Hasib'in hâdiseleri tahkiye ederek genişletmesi veya bazı şahsiyetlerde *Künhü'l-Ahbâr*'da bulunmayan bilgileri zikretmesi, farklı kaynakları ve tezkireleri de incelediğini ortaya koymaktadır.

Ahmed Hasib'in *Ravzatü'l-Küberâ*'da ismen belirttiği veya işaret ettiği diğer yazılı kaynaklar, ayrıca şifahî olarak duyup eserinde aktardığı rivayet ve bilgiler de *Silkü'l-Le'âl*'in teşekkülünde önemli rol oynamıştır. Hasib'in farklı kaynaklardan edindiği bilgileri birbirleriyle karşılaştırarak ve farklı yönlerine dikkat çekerek aktarması, ulaşabildiği her kaynağı incelediğini ve değerlendirdiğini göstermektedir. Onun ilmî merak ve tecessüsü, kaynaklarını sık sık belirtmesi, farklı mehazlardan elde ettiği bilgileri mukayeseli olarak sunması ve kimi zaman eleştirel yaklaşımı dönemi itibarıyla dikkate değerdir.

Kaynakça

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim (1992). "Baldırzâde Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. V, TDV Yayınları, İstanbul, s. 8-9.
- Ademler, Betül (2007). *Düsturnâme-i Enverî (Dil Özellikleri-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ahmedî (2004). *Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân Gazv-i İşân bâ-küffâr*, Yayınlayanlar: Gönül Alpay Tekin-Şinasi Tekin, Haz. Kemal Sılay, Harvard.
- Ahmedî (2019). *İskendernâme*, Haz. Yaşar Akdoğan-Nalan Kutsal, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Aka, İsmail (2005). "Mîrhând", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXX, TDV Yayınları, İstanbul, s. 156-157.
- Alikılıç, Dündar (1993). *Ganîzâde Mehmed Nâdirî'nin Şehnâme-i Nâdirî'si*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Alper, Kadir (2012). *Erzurumlu Mülhimî ve Şehen-şeh-nâme-i Murâdî Mesnevîsi*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Atsız, Nihal (1970). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Aydın, Ahmet (1993). *Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Künhü'l-Ahbâr'ının IV. Rükününün Kaynakları*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aynur, Hatice (1993). *Mahremî ve Şehnâmesi I. Kısım Yavuz Sultan Selim Dönemi: İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baldırzâde Selîsî (2000). *Ravza-i Evliya*, Haz. Mefail Hızlı, Murat Yurtsever, Arasta Yayınları, Bursa.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1333). *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Coşkun, Menderes (2002). *Manzum Bir Şairler Tezkiresi, Hasib'in Silkü'l-Le'âl-i Âl-i Osmân'ındaki Şair Biyografileri*, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Çerçi, Faris (2000). *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, I-III, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- Emin Efendi (1305). *Menâkıb-ı Kethüdâzâde el-Hac Mehmed Ârif Efendi Hazretleri*, İstanbul.
- Enverî (1928). *Düsturnâme-i Enverî*, Haz. M. Halil Yınanç, Türk Tarih Encümeni, İstanbul.

- Erdem, Sadık (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zuraîfâ'sı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.
- Erdoğan, Çağrı (2019). *Mevlana İsa ve Câmî'ü'l-Meknûnât Adlı Eseri (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Eroğlu, Süleyman (2008). Türk Edebiyatı'nda Miyâhiyye Türüne Bir Örnek: Hâsib Efendi'nin Miyâhiyyesi, *Uludağ Üni. Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 9, S. 15, Bursa, s. 429-439.
- Eyice, Semavi (1991). "Ayasofya/Ayasofya Şadırvanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, TDV Yayınları, İstanbul, s. 217.
- Fatin Dâvûd (1271). *Hâtîmetü'l-Eş'âr*, İstihkâm Alayları Litografya Destgâhı, İstanbul.
- Fındıklılı, İsmet Efendi (1989). *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri: Tekmiletü's-Şakâik fi Hakki Ehli'l-Hakâik*, V, Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Gelibolulu Mustafa Âlî (2009). *Kühü'l-Ahbâr, Dördüncü Rûkn: Osmanlı Tarihi, Tıpkıbasım*, Ankara, TTK Basımevi.
- Gelibolulu Mustafa Âlî (2019). *Kühü'l-Ahbâr*, Haz. Ali Çavuşoğlu, TTK Yayınları, Ankara.
- Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi (1997). *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki 901 ve 920 No.lu Nüshalara Göre Kitâbü't-Tarih-i Kühü'l-Ahbâr*, I-II, Haz. Ahmet Uğur vd., Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (1958). *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî "Vilâyet-nâme"*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Hadîdî (1991). *Tevârih-i Âl-i Osmân (1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- İbn Arabşah (1986). *Acâibü'l-Makdûr fi Nevâibi Timur*, tahkik: Ahmed Fâiz Humusî, Beyrut.
- İbn Arabşah (2012). *Acâibü'l-Makdûr fi Nevâibi Timur*, Çeviren: Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul.
- İdris-i Bitlisî (2013). *Heşt Behişt: VII. Ketibe: Fatih Sultan Mehmed Devri, 1451-1481*, Hazırlayan ve çeviren: Muhammed İbrahim Yıldırım, TTK, Ankara.
- İlgürel, Mücteba (1998). "Hüseyin Efendi, Hezarfen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XVIII, İstanbul, TDV Yayınları, s. 544-546.
- İnalçık, Halil (1977). "Kaplan Giray I." *MEB İslam Ansiklopedisi*, VI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 203-205.
- İnan, Göker (2013). *Ahmed Hasib Efendi'nin Mecmûa-i Tevârih'i*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- İnan, Göker (2019). *Hasib'in Silki'l-Le'âl-i Âl-i Osmân İsimli Manzum Tarihinde Fatih Devri (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İnce, Adnan (2005). *Tezkiretü's-Şu'arâ Sâlim Efendi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.
- İsen, Mustafa (1983). Edebiyat Tarihi Açısından Kühü'l-Ahbâr'ın Önemi, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (TDEAD)*, S. II, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir, s. 49-57.
- İsen, Mustafa (1994). *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Kepecioğlu, Kâmil (2009). *Bursa Kütüğü*, Haz. Hüseyin Algül vd., Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa.
- Kurtlar Oğuz, Fatma Sabiha; Gürbüz, Mehmet (2020). "Bursalı Hasib'in Manzum Bir Aşk Hikâyesi", *Turkish Studies-Language and Literature*, XV/4, Ankara.
- Kut, Günay; Kut, Turgut (1987). İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme, *Türkische Miscellen: Robert Anhegger Armağanı*, Ed. Jean-Louis Bacque-Grammont vd., Divit Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

- Lemerle, Paul (1957). *L'Emirat d'Aydin Byzance et l'occident: recherches sur la geste d'Umur Pacha*, Presses Universitaires De France, Paris.
- Mü'minzâde, Seyyid Ahmed Hasib Efendi (2003), *Ravzatü'l-Küberâ: Tahlil ve Metin*, Haz. Mesut Aydın, TTK Yayınları, Ankara.
- Özcan, Abdülkadir (1994). “Edirne Vak‘ası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. X, TDV Yayınları, İstanbul, s. 445-446.
- Özcan, Abdülkadir (1998). “Heşt Bihişt”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XVII, TDV Yayınları, İstanbul, s. 271-273.
- Özcan, Abdülkadir (2000). “İdris-i Bitlisi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXI, TDV Yayınları, İstanbul, s. 485-488.
- Özcan, Abdülkadir (2010). “eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXVIII, TDV Yayınları, İstanbul, s. 485-486.
- Öztürk, Necdet (2001). *XV. Yüzyıl Tarihçilerinden Kemâl Selâtin-nâme (1299-1490)*, TTK Yayınları, Ankara.
- Öztürk, Necdet (2012). *Düsturnâme-i Enverî (19-22. kitaplar) Osmanlı Tarihi (1299-1465)*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul.
- Öztürk, Necdet; Yıldız, Murat (2013). *İmparatorluk Tarihinin Kalemlı Muhafızları Osmanlı Tarihçileri -Ahmedî'den Ahmed Refik'e-*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Schmidt, Jan (1991). *Pure Water fot Thirsty Muslims: A Study of Mustafa Âli of Gallipoli's Kühü'l-Ahbâr*, Het Oosters Instituut, Leiden.
- Schmidt, Jan (2002). “Kühü'l-Ahbâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XXVI, TDV Yayınları, Ankara, s. 555-556.
- Sehî Beg, *Heşt-Bihişt*, Haz. Haluk İpekten vd. Çevrimiçi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78460/tezkiyeler.html>, E.T: 22.11.2020.
- Şemsî Ahmed Paşa (2003). *Şeh-nâme-i Sultân Murâd*, Haz. Günay Kut-Nimet Bayraktar, Harvard Üniversitesi, Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü.
- Şentürk, Hüdai (2003). *Kühü'l-Ahbâr C. II Fâtih Sultân Mehmed Devri 1451-1481*, TTK Yayınları, Ankara.
- Taşköprülüzâde (2007). *Osmanlı Bilginleri: eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, Çeviren: Muharrem Tan, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Tuman, Mehmed Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâilî (Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)*, Haz. Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Ünver, İsmail (1979). “Ahmed Rıdvan'ın İskender-nâmesindeki Osmanlı Tarihi (Nusret-nâme-i Osman) Bölümü”, *Ankara Üniversitesi Türkojı Dergisi*, C. VIII, Ankara.
- Yücel, Yaşar; Cengiz, Halil Erdoğan (1992). *Rühi Tarihi-Oxford Nüşhası-(Değerlendirme, Metnin Yeni Harflere Çevirisi)*, TTK Belgeler, XIV/18, TTK, Ankara.
- Zübeyiroğlu, Ruhsâr (1989). *Mecmû'atü't-Terâcim Mehmed Teyfik Efendi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.